ŠIAURĖS ATĖNAI

2010 m. balandžio 23 d. Nr. 16 (986) ISSN 1392-7760 Kaina 1,90 Lt

Kitas numeris išeis gegužės 7 d.

Moteris vyrišku vardu

TOMAS VAISETA

Jei jau Gavelis išvadino Gedimino bokštą buku falu, tai kalnas, aplink kurį vyniojasi visas Graco miestas, tikrai panašus į klitorį. Išbrinkusį klitorį. Austrai jį vadina Schlossbergu. Didžiojo ketvirtadienio vakarą jo viršūnėje mušė varpai, tad nesunkiai galėjai įsivaizduoti, kad tai – virpėjimas iš susijaudinimo. Ding. Ding. Ding.

Aplink spiečiasi šakumas raudončerpiais stogais. Tik viena vieta akiplėšiškai juoduoja. Bet čia ne vulgarusis anatomijos pradžiamokslis, todėl tas juoduojantis objektas – ne kas kita, kaip širdis *(Kunsthaus)*. Žiopčiojanti šimtais vožtuvų. Sakyčiau, natūralu. Netgi tokioje erogeniškai įsielektrinusioje terpėje privaloma rasti bent kuklią vietą tokiam tvarkingam jausmui kaip meilė. Kas mes be jos, tąsomi geidulių ir spazmų.

Gal tas Schlossbergas ir nėra stebuklingas, bet užkopti verta. Neprilygsta jis žydiškajam stebuklui (Mosadui, tik ne šauniajam saugumui, o citadelei, nors tam tikrais istoriniais tarpsniais jie atliko tas pačias funkcijas), užtat, apžiūrėjęs laikrodį, liūtą ir įgriuvusias landas, gali užmesti akį į kalnais iškarpytą horizontą ir galutinai įsitikinti, kad šitas Gracas – moteris vyrišku vardu. Aistringai į glėbį ją gniaužia kalnai. Todėl ir čerpės tokios įraudusios, ir Schlossbergas išbrinkęs. Ir tas – ding, ding, ding. Sutapimų dievo rankose laikoma japoniška *muilinė* iš susižavėjimo cakteli. Pirmą kartą palikus gimtąsias vietas matau jį susidomėjusį: „Sakai, 475 metrai virš Adrijos jūros?“

Gracas atstovauja mano mėgstamiausiam moterų tipui. (Ne dėl vyriško vardo.) Iš pažiūros – santūrios drovuolės, kurioms koketavimo viršūnė – plaukų sruogos nubraukimas nuo kaktos arba vyptelėjimas puse lūpų. Nuo viso kito jos rausta kaip čerpiniai stogai. Bet kai tik prisieki joms amžiną meilę, į jų širdžių vožtuvus taip pliūpteli kraujas, kad jos praranda sąmonę ir nebesusivokia, ką daro rankos, kojos, lūpos. Galvoje – vien ding, ding, ding, ding.

Mūras – upelis neplatus, bet sraunus. Teka pro pat širdį. Taip, taip, droviąją gražuolę vyrišku vardu kalnai begėdiškai suviliojo. Spaudžia į glėbį ir lenkia bučiniui kaip aname ant saldainių dėžučių nutrintame Klimto paveiksle. Šituo drovos ir geismo deriniu Gracas smarkiai skiriasi nuo Vienos. Vyro moterišku vardu. Psichopatologiniai sostinės statiniai paaiškina austriškąjį friclių sindromą. Bučiniui prisirpusi Gracas – ding, ding, ding – dudena, kad kartais aistrą galima suderinti su meile.

Schlossbergo papėdėje ant sienos užkeverzota: „I love my vagina.“ Visa sienų kultūra čia pavaldi feminizmui. Naktinis gaivalas – amazonių rankose (sakytum, tarpkrūty, bet žinote, kaip su tom nelemtom amazonėm). „Smash sexism.“ Arba: „Fight sexism.“ Ir tik balzgana kreidute nuslopintojo vyriškojo pogrindžio atstovas įterpė: „for“. Rezistencija dažnai pasižymi švelnia ironija.

Adaptacijos laikotarpiu žmogus nesusidoroji su absurdiškiausiomis smulkmenomis, pavyzdžiui, kuriuo laiku gyventi – Vilniaus ar Graco. Skirtumas – vos valanda, o dar prieš savaitę ir to skirtumo nebuvo. Bet dabar įsispitriju į laikoženklius ir neapsisprendžiu – valandą pirmyn ar atgal dėliotis dienotvarkę. Absurdiška dilema po truputį pradeda kelti šizofrenišką savijautą: aha, jiems dar tik vienuolika, o laikrodis štai jau rodo pietų metą, bet pala, valgysiu pagal jų pietus, aha, Vilniaus laiku jau įvakarėjo, bet pala, saulė dar aukštai, dar tik įdienojo. Aha, pala: ar skirtumas tikrai tik viena valanda?

Prisitaikymo stresui įveikti geriausiai tinka visuotinai paplitęs metodas – pirkimas. Nesi tikras, ar reikėjo, ar norėjai, ar galėjai, bet knygyne išsirenki Wittgensteinų šeimos istoriją (visi buvo *psichai*, *neurastenikai*, *hipochondrikai*), videotekoje – filmą apie Capotę (tebuvo vienas – užtat koks užkietėjęs narcizas). Tarp visokio mėšlo – reti krisleliai. O pirkti – nurimti – taip norisi: žiūrėkite, biurgeriai, perku jūsų daiktus, vadinasi, esu toks kaip jūs. Kol eilė prie kasos ištirpsta.

Sutapimų dievui visai prasti popieriai. Ką jam daryti šitame nepažintame moteriškosios lyties mieste vyrišku vardu? Negirdėti *placai*, klaidinančios *štrasės* ir *gasės*, įkyriai kėpsantis *šliosbergas*, nauji *menšenai*, *frauenės*. Ypač *frauenės*. O blogiausia, kaip prisispaudusi prie sienos rašė Radvilavičiūtė, svetima kalba – kaip žvyras burnoje. Kur dėti spąstus, kada dėti – Vilniaus ar Graco laiku dėti? Kaip numatyti, ką ir kur koks žmogus planuoja, jei jų mintys – svetima kalba. Subtitrai net S. dievui nepasileidžia. Sutapimams nepritaikytas erdvėlaikis, kad tave kur.

Todėl smulkusis viešpatėlis daugiausia laiko praleidžia ant kriauklės, tabaluodamas kojomis ir žaisdamas su tekančiu iš čiaupo vandeniu: „O kas man? Bene mokėti reikės?“ (Neklausė bestija, „Iltinį dantį“ vis tiek pažiūrėjo.)

Agnė Litvinaitė. 21 valandą mūsų laiku. 2010

Anąvakar jis iš tiesų atrodė prislėgtas. Visą valandą prakiurksojo ant palangės, stebėdamas, kaip du neaustriškos išvaizdos jaunuoliai rūsiniame aukšte žaidžia krepšinį. Aš žiūrėjau „Kill Bill II“. „Eikš, – sakau, – Uma Thurman tuoj traiškys akies obuolį tarp kojos pirštų.“ Atsisuka. Akmeninis veidas. Tuščios akiduobės. Lyg obuolius Uma ką tik būtų išlupusi jam. Varge: Juodosios mambos kirtis jam šitie pasikeitimai.

Mano moteris susitylėjo visą savaitę. Sutapimo dievui tai ūpo nepridėjo. Dabar galėtų ką suregzti. Bet dieviškasis GPRS iš čia nepagauna jos tvinksnių Vilniaus skersgatviuose, plikbariuose, nuobodaukščiuose. „Nepagauna, nepagauna, – replikuoja man nuo kriauklės šniokščiantis vanduo iš čiaupo: – šviesoforų geltonoje šviesoje, tiltų tarpturėkliuose, medžių šaknyse, prekybcentrių kasose, biurų ventiliacinėse angose, padangų įlomėlėse, kaimynų kvėpavimo takuose, butelių kakliukuose, S. dievo suknežintuose akių obuoliuose.“

Vienatvė išseilina laiką ir jis tįsta lyg prakaituotame delne išsilydžiusi kramtomoji guma. Valandos skirtumas tarpupirščiuose raizgosi voratinkliais. „Apmąstyk savo ateitį – kas darytina toliau“, – bolševikine retorika Sutapimų dievui ieškau receptų. Bet susizgrimbu: dievai neturi nei praeities, nei ateities. Laikas jiems – viena didelė seilė. Skreplys, išspjautas trečią Kūrimo dieną. Didžiojo Seiliaus nutylėtas faktas. Todėl S. dievui nuobodulį kelia ne laiko tąsa, o veiksmo stoka. Susitylėjimai.

Atleisk, Viešpatie, kad burnoju Prisikėlimo dieną. Bet šiemet aš ją *skipinu*.

Ant išblyškusio klozeto bakelio tupėjo drugys. Išpampusia galva, striukais sparneliais. Pilkšvas, nesimpatiškas. Rūšies ir porūšio neišmanau. Kai nuspaudžiau svirtelę ir sukliokė vanduo, jis nesukrutėjo. Man tapo aišku, kas kiekvieną vakarą prirūko tualete ir pakampėj ant rudų plytelių palieka sušluotą pelenų krūvelę. Atsiprašau, Sutapimų dieve, kaltinau tave be reikalo. *(Sugrįžk!)* Paskui sparnuotis suburbia, ir kai aš grįžęs kambarin darau duris, pro atlapotą langą išgirstu malūnsparnio plerpimą. Bakelio niekdarys paliko nusikaltimo vietą. Tapo aišku ir iš kur tas nuolatinis motoro gausmas padangėje. Lyg karo būklė.

Militarines nuotaikas šiandien sustiprino sirenų verksmas. Ne, nemetaforizuoju, jokia moteris manęs, deja, neviliojo. Tiesą sakant, kai taikiau į tą patį klozeto apskritimą, už atsiknojusios langinės, – o vėdinti tą siaurą lyg žirnio ankštis patalpą privalu, – ėmė žvygauti karo aliarmas. Vilniuje jau nebeimi į galvą – patikra. Bet čia – velniažin, ir dar šeštadienį. Gal jie taip pagerbia Lenkijos auką? Bet kam austrams tatai? O gal priešingai – į šunybes linkę vokiečiai nusprendė pasinaudoti situacija ir blickrygišku greičiu atkartoja Antrojo pasaulinio karo scenarijų: Austrijos anšliusas, Sudetų paėmimas, o tada – *nach* išsvajotąją Lenkiją. Be savo prezidento, kariuomenės vadų, saugumo šefo. Tik verkiantis premjeras. Gardus kąsnelis. Vieniš(k)as šnicelis, nesaikingai išvoliotas trupiniuose ir patiekiamas tik su bulvytėmis *free*. Na, jau ne visai – *free*. Per vieną nusičiurškimą gali įvykti kas tik nori. Politinės pervartos – tai jau tikrai. Grįžčiau į kambarį, bet vietoj ausiai įprasto plerpimo kažkur padangėse išgirsčiau žvyrą burnoje ir išvysčiau keletą porų nublizgintų aulinių. „Nehmen sie ein Buch und raus!“ Iš strioko tikrai neišsirinkčiau, kurią knygą griebti. Stverčiau moters atsiųstą geltoną voką. Mėlyna etiketė tiesiog prašyte prašosi: *prioritaire*.

Neperdedu: ta Elisabethstrasse ypač nerami. Komendanto valanda čia būtų neprošal. Praėjo tik gera savaitė, o aš jau turėjau progą susipažinti su visomis *emergency* tarnybomis: greitosios skuodžia reguliariu grafiku, kaip mūsų kraštuose *mikriukai*, patį pirmą vakarą gatvėje blykčiojo *migalkos* ir šmirinėjo policijos patruliai, vos už kelių dienų jau nuo šaligatvio mane vijo gaisrininkai, kažką vokiškai nurodinėjo, mandagiai palinkčiojau, o vakar vienas policininkas net išėjo iš mūsų *Panoptikono*. Tada kilo įtarimas, kad klozeto bakelio mėgėjas gali būti ne šiaip smulkus kipšas, o stambi *šiška* (*šišką* minim, *šiška* čia – už lango vėl plerpia malūnsparnis), ieškoma visų specialiųjų tarnybų, o tokią fekalinę žirnio ankšties patalpą išsirinko ne dėl kokių nors ypatingų savo dvasios perversijų, o grynai iš konspiracinių sumetimų. Kas čia jo ieškotų? Rūkymas, be abejo, išduoda netramdomą nervingumą.

Galiausiai man tai visai kitoje šviesoje atskleidžia netikėtą Sutapimų dievo sprendimą. Tą naktį sapnavau įvairiausių keistenybių, pavyzdžiui, kad viename vilnietiškame mikrorajone, skersai išilgai išbetonuotame ir stichiškai apstatytame nepaaiškinamos paskirties pastatais, aš sutinku popiežių ir prašau, kad jis mane palaimintų. Iš pradžių pontifikas lyg ir su Jono Pauliaus II veidu, bet tada dingteli, kad tas jau – pakeliui į šventuosius, ir jį pakeičia Benediktas. Pakrapija porą lašų, o aš atsidėkodamas dar noriu su juo nusipaveiksluoti. Ne bet kaip. Šventasis Tėvas turi pavirsti velykiniu zuikučiu – na, žinote tą *šposą*: nupieštas koks nors paveikslėlis, o tau tereikia įkišti savo veidą į iškirptą ovalą. Benediktas patenkintas pozuoja žaliame fone, su kailiniuotu kūneliu ir krepšiu, apypilniu margučių.

Todėl iš pradžių sunku buvo atsikvošėti, ar nesapnuoju toliau: ant lovos krašto užsikeberioja S. dievas ir – *nepasakyčiau, kad nuliūdusiu balsu* – praneša: „Grįžtu Lietuvon.“ Štai šitaip. Kaip šaltakraujė kalė, išgėrusi visą kraują, nučiulpusi paskutinį kaulelį ir užspyrusi duris iš kitos pusės. Abejingai. Net nespėjau susigraudinti. Jau po pusdienio iš Vilniaus mane pasiekė žinios, kad Sutapimų dievas grįžo į aktyvią veiklą. Į vakarą gavau iš jo žinutę: „Palikau tau siurprizą. Jis ant klozeto bakelio.“

Nualinti kapitalizmo

Mūsų nenuilstantys anarchistai „Š. A.“ (IV.9) pateikė verstinį tekstą „Naujasis literatūrinis herojus“. Ten aiškinama, kad literatūroje tokio herojaus nėra, bet turėtų būti, – toks žmogus, „kurio [tikrovėje] dar nėra ir kuris pasirodys vėliau“, kitaip sakant, *naujasis žmogus*. Negana to, kadangi tas herojus turi būti ne šiaip skaitytojams pasigrožėti skirtas, o toks, kuris paskatintų pasaulį seną išardyt ir atstatyt naujai, rašytojai raginami kurti „kolektyvinį simbolį, į kurį galėtų lygiuotis šiandienos skaitytojai“.

Daug paaimanavęs dėl masinės literatūros, kurios tekstai „suplanuoti aukštesniuose sluoksniuose“ (sovietinė propaganda visada aiškino, kad Vakarų masinę kultūrą planuoja aukštesnieji sluoksniai, idant atitrauktų liaudį nuo klasių kovos), straipsnio autorius Vasilijus Koltašovas aiškina, kad neužtenka kritinio realizmo, reikia socialistinio realizmo, šiuos terminus lengva ranka pakeisdamas kitais: „Neužtenka būti socialiniu realistu (nors šiandien tai drąsus žingsnis) – reikia tapti socialiniu avangardistu.“

Toliau mokydamas rašytojus, autorius vėl niekaip negali atsiplėšti nuo marksizmo-leninizmo kultūrinės politikos principų: „Literatūrai nepakanka atspindėti visuomenės problemas. Pažangi knyga turi parodyti pokyčių kryptį šiandien gyvenantiems žmonėms.“ O socialinis realizmas mat nors ir „griežtai kritikuoja nūdieną, tačiau nesuteikia aiškumo, kaip būtų galima keisti buržuazinę tikrovę“ (šitaip sovietinė ideologija visada aiškino, kuo Vakarų literatūros „kritinis realizmas“ atsilieka nuo „socialistino realizmo“).

Bet iš tikrųjų tokia Koltašovo geidžiama literatūra ir toks herojus seniai yra, ryškus, programinis pavyzdys – Maksimo Gorkio romanas „Motina“ (1907). Ten ne tik kritikuojama „nūdiena“, bet ir parodoma, kaip reikia „keisti buržuazinę tikrovę“, t. p. pateikiamas „kolektyvinis simbolis“, į kurį buvo galima lygiuotis. Ir buvo lygiuojamasi. Ir taip sėkmingai, kad „buržuazinė tikrovė“ iš tiesų buvo pakeista ir sukurtas kitoks, naujas žmogus. Ir tai išbandyta ne tik Rusijoje, bet ir beveik visuose pasaulio žemynuose.

•

Vargu ar čia reikėtų sakyti, kad naujieji „revoliucionieriai“ lipa ant to paties grėblio. Grėblio net nebėra, yra tik fantazijos ir išgvėšusios komunizmo šmėklos. Kaip rašė Cioranas: „Istorija tikrąja prasme nesikartoja. Tačiau kadangi žmogus gali susikurti tik ribotą skaičių iliuzijų, jos vis sugrįžta kitais drabužiais ir beviltiškai sutrūnijusiam šlamštui suteikia naujumo įspūdį bei tragedijos blizgesį.“

Tad, laisva krūtine atsidusę, galime palikti ramybėje laukti naujojo herojaus ne tik visus koltašovus, bet ir jų (būsimuosius) anūkus. Tačiau iliuzijos gajos, nes juk nemielas mums kapitalizmas, oi, kaip nemielas, ypač toks puslaukinis, koks yra mūsų rytinėje Europos dalyje, ir ypač per krizę. Per dvidešimt metų kapitalizmas mus nualino.

Tad štai per šią krizę daug rimtai susirūpinusių jautrios socialinės sąžinės žmonių visame pasaulyje ėmė svarstyti: va, kaip negerai pasidarė su kapitalizmu, gal dabar atėjo laikas pakeisti jį kuo nors kitkuo (tik nežinia kuo).

Taip galvojantys užmiršta, koks nepaprastai lankstus yra kapitalizmas, jis keitėsi daug kartų įvairiausiais pavidalais, o nuo savo įsitvirtinimo iki šių dienų (per du šimtus metų) pasikeitė beveik neatpažįstamai. Antra, kapitalizmas *nėra doktrina.* Nėra tai, kas kieno nors sugalvota ir primesta iš viršaus. Atvirkščiai, pastaruosius du šimtus metų iš viršaus, t. y. valstybinės valdžios, buvo primetama vis daugiau suvaržymų, apribojimų, taisyklių, žabojančių kapitalizmo ekscesus. Be to, šiandieninis kapitalizmas, net ir tose šalyse, kuriose sukurta didžiausia pasaulyje gerovė, yra labai įvairus – švediškasis modelis nuo amerikietiškojo skiriasi taip smarkiai, kad pirmąjį kai kas vadina „socializmu“. Bet pagal svarbiausius marksistinius kriterijus – privačią gamybos priemonių nuosavybę, privačių savininkų samdomosios darbo jėgos naudojimą ir t. t. – Švedijoje yra kapitalizmas.

Ir dar štai koks aspektas. Ir iš praeities, ir iš dabarties galima suminėti nemažai šalių, kurių ekonomika kapitalistinė, bet politinė sistema nedemokratinė. Tačiau nebuvo ir nėra tokių, kurios būtų demokratinės, bet ne kapitalistinės. Todėl, kad, norint atimti privačią nuosavybę, uždrausti privatų verslą, reikia įvesti tokią galingą represinę sistemą, kokios demokratija negali turėti iš principo – tada tai jau nebe demokratija. Tai jau diktatūra, kuri neišvengiamai kerta visus iš eilės, anaiptol ne tik kapitalistus... Bet kam gi reikia kartoti XX a. istorijos pamokas? Nebent visokiems koltašovams, kurie atsilikėlių klasėje palikti sėdėti antrą šimtmetį.

•

Ne tik Lietuvoje, bet ir beveik visoje pokomunistinėje Vidurio Rytų Europoje kapitalizmas ir demokratija atrodo prasčiau negu Vakaruose. Todėl, kad šie mūsų kraštai skurdesni, todėl, kad čia blogesnė verslo (ir kitokia) kultūra, didesnė korupcija, nusikalstamumas. Todėl, kad šie kraštai nuo Vakarų atsilikę ir visada tokie buvo.

Ir vėl Cioranas (kodėl gi nepacitavus dar kartą skeptiko išminčiaus) – rumunas, apsigyvenęs Prancūzijoje, žvelgdamas atgal iš Paryžiaus, parašęs: „Europoje laimė baigiasi Vienoje. Už jos: prakeikimas ant prakeikimo, nuo senovės.“

Iš tiesų ši mūsų Europos dalis nuo Vakarų buvo atsilikusi per amžius. Vokiečių gamtininkas Georgas Forsteris XVIII a. devintame dešimtmetyje kelionę iš vokiečių žemių į Vilnių taip aprašė: „patekus į Lenkiją atrodo, kad jau visai išvykai iš Europos [...]; skurdūs gyventojai, vergovės prispausti purvini kaimai; trobos ne ką geresnės už laukinių lūšnas; viskas perša mintį, kad esi nuklydęs į praeitį už dešimties šimtmečių.“

Kaip kad Sovietų Sąjungai nedavė ramybės įsikalbėtas užmojis „pavyti ir aplenkti Ameriką“, taip mes nuolat skaičiuojame, kada pasivysime Vakarų Europą, nors atsilikę nuo jos buvome šimtus, o ir tūkstančius metų.

O vilties vis dėlto yra, nes pirmą kartą istorijoje mes kartu su Vakarų Europa atsidūrėme vienoje, ekonomiškai gana glaudžioje sąjungoje ir iš Vakarų gauname daug konkrečios paramos. Dalis tos paramos iššvaistoma, nusėda kai kieno kišenėse ir ekonomiškai pasivyti Vakarus padeda tik kai kuriems asmenims bei klanams, bet dalis panaudojama sėkmingai.

Pasivyti turbūt nereikia tikėtis, bet kažkiek *priartėti*, *prisivyti* – gal ir taip. Na, gal ne tiek priartėti, kiek kokia Slovėnija (ji, beje, kaip ir Čekija, nėra į rytus „už Vienos“), bet šiek tiek... po truputį, iš lėto... Bet kas yra geriau už „naujuosius herojus“ ir jų kruvinas revoliucijas.

LAIMANTAS JONUŠYS

Visi laiškai – žirafos

Labas, sapne,

šio žodžio šerdyje glūdintis graikiško skambesio priebalsių derinys *pn* – itin sapniškas. Ir dėl to, kad kažkoks negyvenimiškas, buityje nepravartus, ir dėl to, kad miego dievas Hipnas turi tą pačią šerdį. Lašo kirtis į skardą. *Pnnn*.

Kai rašai, kad sapnai tau paveikesni už knygas, galvoju apie sapnų autorystę. Ar esame jų (bendra)autoriai. Nes kartais sapnai kartojasi, sapnuojasi ne vienam, kartais girdėdamas pasakojant sapną pagalvoju: aaa, šitą aš jau sapnavau. Kaip ir knyga: šitą jau skaičiau. Geras knygas norisi skaityti vis iš naujo, kai kuriuos sapnus irgi mielai persapnuotum. Retsykiais pavyksta. Ar tai liudija kažkur kolektyvinėje pasąmonėje glūdint sapnoteką? Ar mūsų sapnai ją papildo? Knygos turi autorius, o geriausios jų juk irgi yra savotiška sapnų atmaina, tik popierinė. Diapazonas – nuo popierinių aitvarų iki popierinių tigrų.

Sapnuose taip pat pilna tigrų ir aitvarų, kartais vieni mus nuneša, kad kiti nesuėstų, kartais sapnuose mes patys tigrai ar aitvarai. Tarkim, aš neretai skraidau, tačiau pakilti aukščiau nei penkis metrus man baugu, jei pakylu aukščiau, išsyk krintu žemėn, virstu tigru ir einu ko nors suėsti, kad ir tavęs.

Kaip gerai, kad sapnai apskritai egzistuoja. Didelei daliai žmonių tai vienintelis susidūrimas su nebanalia realybe. Tu nepatikėsi, bet yra mūsuose *tipelių*, kurie neskaito poezijos ir nežiūri Fellini. Gyvena kažkokiuose sudešrelintuose pasauliuose, kur visas gyvenimas – burbėjimas, o staiga užmiega naktį ir štai visas gyvenimas – sapnas. Kiekvieną naktį mums kažkas skaito Rilkę, perkoduotą *pn*-taine sistema. Įstabiausia, kad skaito ir *tipeliams*, ir jie priversti klausytis. Atrodo, kad be sapnų seniai būtume virtę akmenimis, dešrelėmis, kuo tik nori.

Kad visas gyvenimas – sapnas, rašė ispanų dramaturgijos dramblys Pedro Calderónas de la Barca y Barreda González de Henao Ruizas de Blasco y Riaño, kuo puikiausiai tai įrodydamas savo pavarde. Toksai Sigizmundas jo pjesėje sako visai kaip tu: mane gyventi mokė sapnas, ir aš dar ir dabar bijau pabusti. O kam busti? Aš apskritai nepabusiu, esu amžinas sapnų mokyklos antrametis. Man ten gerai, realybė mane domina tik kaip medžiaga mano sapnams.

Žinoma, reikia sekti ir ją, kitaip ji mane išduos, nueis su kitu. Bet ir čia yra išeitis, nes tas pats Hipnas kadaise suteikė tokiam Endimionui galimybę miegoti atmerktomis akimis, kad šis galėtų visada matyti jį baisiausiai įsimylėjusią Selenę. Miegoti atmerktomis akimis yra savaip produktyvu, nes štai Endimionas su Selene net bemiegodamas susilaukė penkiasdešimties dukterų. Endimionas labai visiems patinka. Tavo draugelis Johnas Keatsas apie jį sukūrė eilėraštį, prasidedantį chrestomatine eilute: *A thing of beauty is a joy for ever*. O man *joy for ever* yra ir tai, kas Keatsui, ir pati galimybė sapnuoti atsimerkus.

George Frederic Watts. Endimionas

Sapnas jau savaime – *thing of beauty*, todėl realybė kuo greičiau perkurtina jo pagrindu. Žinoma, individualiai, nes vienas visuotinis sapnas reikštų, kad jau sulaukėm Paskutinio teismo.

Realybė atrodo pernelyg suaugusi, tarsi koks pašto viršininkas. Ji niekad nenori žaisti, kiek jai prisispyręs besakytum *pn*. O tai, kas atsisako žaisti, man yra netikra, mirę, priklauso jau nebe Hipnui, o jo broliui dvyniui – mirties dievui Tanatui. Todėl realybę reikia įsapninti, kad ji nebūtų tokia arogantiška. Visi menai tuo ir užsiima, bet galima ir be menų. Jei aš ir taip sapnuoju atsimerkęs, tai kam man čia dar ta Mona Liza?

Gyvenimo sapne net gimtosios gatvės namai atrodo lyg vaikystėje skaitytų knygų citatos, o gyvenimo gyvenime jie tik nuobodžio pilnos lentinės / plytinės būdos, kurių vienoje štai praeitą savaitę numirė kaimynas Metodijus. Gyvenimo gyvenime mergina gali išeiti ligi išnaktų smagintis su kitu, gal net italu, o gyvenimo sapne ji išsyk grįš, pasakys su italu norėjusi vien pavalgyti šaltibarščių, ir jūs sėdėsite susiglaudę, o už lango Philipo Glasso tuo pat metu sapnuojamas paukštis jums deklamuos nesibaigiančius minimalistinius trigarsius. Trigrašius.

Tiesą sakant, ir savo noveles aš vadinu sapnais. „Šiaurės Atėnuose“ jų buvo, šis laikraštis sapnams palankus. Sapniška tuose mano tekstuose pati atmosfera, be to, esama elementų, itin būdingų sapnams – nutylėjimų. Sapnai nieko neaiškina, ypač savęs pačių. Jei sapną įsivaizduotume kaip knygą, matytume, kad paaiškinimai joje buvo, tik visi tie puslapiai išplėšti. Juos galima tik mėginti atkurti pagal likusius, savaip našlaujančius.

Tačiau tavo tekstai dar labiau sapniški, ypač pagarsėjęs ciklas „Fotografijos“. Nuolatinis fragmentavimas, pasikartojimai, nenuoseklumas, improvizacija, drąsios, net chuliganiškos detalės, svaigaus netikrumo pojūtis ir iš visur srūvanti energija – tai sapno bruožai. Aš savo tekstų sapnuose daug nuoseklesnis, verpiu vieną siūlą, tik mano siūlas turi ne du galus, o neribotą jų skaičių. Ir kur tik galas, ten ir nutylu, kad galo nesimatytų. Siūlai siūlai, susivykit, kaip rašei, man nelabai tinka, praktikuoju vieno siūlo metodą, nes tas siūlas man paprastai driekiasi Minotauro labirinto koridoriais. Tau vienas siūlas dar nebūtinas, atrodo, kad dar neapsidairei, tarp kokių sienų keliauji, na, čia, žinoma, jaunystės džiaugsmų elementas.

Todėl tu man sapnas, o aš tau knyga. Jei tau sapnas paveikesnis už knygą, tai ir pasiveik pati save, o aš tau tuo metu puslapiais pačežėsiu.

O tada parašyk man apie gyvenimą. Girdėjau, toks egzistuoja. Kažkas pasakojo. Pilna ten *tipelių*, amžinai klykaujančių: gal aš sapnuoju? įgnybkit man, įgnybkit!

O štai man – prašom negnybti. Parašyk apie gyvenimą. Tu gali, nes irgi puikiai žinai kiekvieną gyvenimo atvejį turint savąjį *pn* kodą.

Kęstutis Navickas

Kuo virsta Sereikos laukas?

Medgraužiai! Liemenės su pjūklais ir sunkiasvorė mašinerija įsiveržė į Sereikiškių parką. Šnioja, kas priedvario projektuotojų brėžiniuose primakliavota – liepų alėją, sveikutėlius esą ne vietoje ar per tankiai augančius medžius. O juk baltiškoji doros savimonė net norint nusilaužti šakelę, juolab būtinu reikalu nusikirsti medį reikalavo šių mums pagal pasaulėjautą brolių atsiprašyti. Siautėjimas prieš natūraliai tarpstančią mediją su brinkstančiais pumpurais! Europinių pinigų vylius, jų išvėtymo mechanika, veikiantieji asmenys ir atlikėjai greit kaip šiukšlės ir valkatų niekdarystės atsidengs tarsi nusiklojus šios žiemos sniego paltims.

Susidūrę su pasipiktinimu, ašmenų nukreipėjai suka uodegas – išpjausią tik apie 30 nuošimčių nevertingų, ligotų medžių. Bet tokių tarp nuverstųjų reta. Kai peržiūri šio cunamio medgalių strampus, matai, kokie gyvybe trykštantys, sveiki kaip pirmadieniai baravykučiai jie pūpso. Iš kur tokia totali panieka tiek panašumų su žmogaus egzistencija turinčiai augalijai, tradicinėms būtent lietuviškoms vertybėms? Ar natūralią žalumą gražiausiose sostinės vietose norima pakeisti unifikuotais Gedimino prospekto pavyzdžio vokiškais sodinukais kastratais?

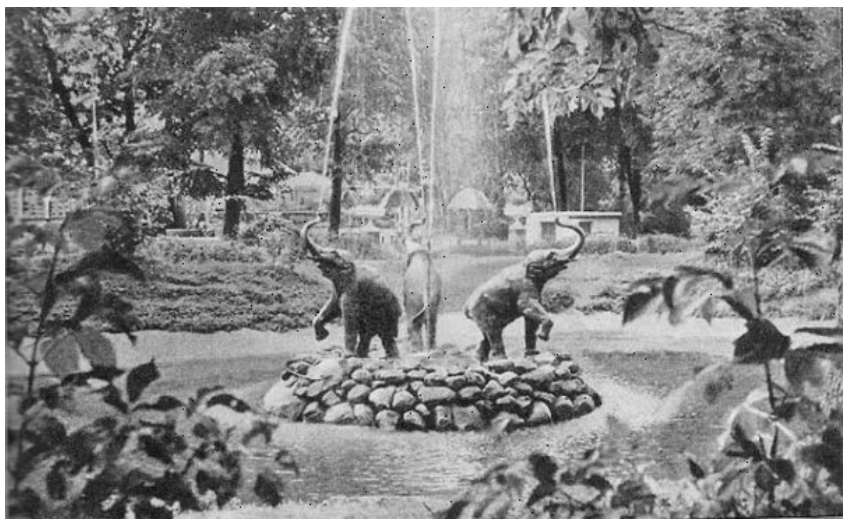

Fontanas su trimis drambliukais Jaunimo sode. Apie 1960 m.

Ar to užkulisiuose ir siekė įvairių „mosčių“ merai (klausučiai negirdučiai), miesto tarybininkai su irgi užmirštais išsiimti ausų kištukais, architektai iešmininkai (beje, dar 2007 m. Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjunga oficialiai nepritarė tokiam drastiškam parko niokojimo variantui), esą vos įprašomi „besilaužantys“ prisidėti verslininkai, nuolat apie nepagrįstas pretenzijas suokę bernardinai su tikslingai nukreipiamomis kaimenės akcijomis. Šio suokalbio suma – stichiškais protestų tekstų lakštais apjuosti strampai, purvyne sudribę pernai vaikučių iškelti inkilai... Tebedega žvakutės ant kelmų!

Sereikiškių parko votis pratrūko! Rekonstrukcija! Kai savivaldos politiniame tire greta zuikučių ir briedžių radosi galimybė pakabinti riebų europinigų mamutą, įmonei „Vilniaus planas“ buvo duotas nurodymas rengti parko pertvarkymo projektą (gal ir dėsninga, kad projektuojant ir viešinant sumanymą, kai jau šaukštai po pietų, pirmuoju smuiku griežia prieštaringai vertinamo „veiksnio“ gamtininko Romo Pakalnio sūnus Mindaugas, o parko niokojimą „prižiūri“ jau dažnam vilniečiui būtojo laiko parkų išmanytojas su „dvariškio“ manieromis Kęstutis Labanauskas). Tyliai, be deramo visuomenės informavimo, esminių žinių pateikimo „karštuose“ tinklalapiuose, spaudoje. Duota suprasti – lemia ne liauliai visuomenininkai, jų išsklaidytos organizacijos, aplinkosaugininkai ir paveldosaugininkai (nemaža jų dalis „pakabinta“ ant suinteresuotų darbdavių košės kaušų), o pertvarkos lėšas turinčių sumaumoti specialistų uždaras ratas (dėl akių andai vykę aptarimai buvo orientuoti į „savas sultis“, į kritiką nereaguota)!

Retas kuris nesako, kad Sereikiškių parką jau seniai reikėjo tvarkyti. Tik esminis klausimas – kaip, kokiu viešosios erdvės įvaldymo (ir vėlesnio realaus užvaldymo) būdu remiantis, į kokias „socialinio pyrago“ dalybas orientuojantis. Norėtųsi, kad išliktų kuo daugiau medžių ir kitų augalų, kad parkas visada būtų senamiesčio plaučiai, žalioji oazė technokratiniame smogo ir kitokio smarso dusinamame mieste. Kad žaliuotų laisvai kaip natūrali, gerąja prasme sulaukėjusi gamta, niekieno neprievartaujama ir neverčiama vartytis su urbanizacijos kojūkais. Juk ne veltui būriai saulės, žemės, upės pojūčio pasigendančių tarnautojų, studentų, mamyčių su bunkšliais pasileisdavo parko alėjomis, riestine Vilnios krantine, sėdinėjo ant suoliukų, ant žolės, merkė kojas net į ne itin skaisčią upės vagą. Buvo nušniota tegu ir sovietmečiu diegta, bet itin pavėsinga, jauki liepų alėja prie pagrindinio tako. Ar ėsti prašė, kad „planuotojams“ užkliuvo šis Vilniaus mastu reto savaimingumo, vasarą medum tvoskiantis guotas? Tai kas, kad medžiai esą per arti susodinti, kad būta paliegusių, užgožtų. Negi vilniečių net sapnuojamą, dargi toli nuo namų atsidūrus simboliškai išskiriamą liepų alėją (kaip, beje, ir pokarinukų neužmirštamą fontaną su trimis drambliukais, slėptuves viršžaliuose rododendruose) nebuvo įmanoma apsaugoti nuo pjūklų ir įkomponuoti į „didingąją“ parko ateities viziją? Dengimasis A. Straussu, esą jo vos ne etaloninėmis europinėmis XIX a. parkų formavimo ir tvarkymo idėjomis yra fikcinis, nes realiai jos jau nebeįvykdomos. Manau, pagrįstai viena iš daugelio pasipiktinusių rašėjų klausė: kokia parko prievartavimo kaina? Miestiečiams netenkant paskutinės prieinamos gamtinės užuoglaudos miesto centre (!), mojantis būsimą darinį aptverti, rakinti (saugant pinigų maišų labą), išblizginti, iškvarkliuoti daugybe postmoderno atributų, užsižaidžiant esą reikšmingais, bet kone vaikiškais „sekretais“, kaip tai reiktų apibūdinti – atgimsta ar nyksta kultūriškai „įkrauta“ kraštovaizdžio atmintis?

Kokį vaizdą galime susidaryti iš viešos informacijos, stendų prie Lukiškių aikštės, iš epizodinių striukų pristatymų (kodėl ne kur kas platesniame ne tik „jurgelių meistrelių“, bet ir visuomeninių organizacijų, bendruomenių, tikrųjų paveldosaugininkų būryje)? Jau dabar akivaizdu, kad į trapią gamtinę erdvę mojamasi ateiti su visa ydinga suglobalėjusio miesto receptūra, lobistų ir sferų dalintojų nagais. Tai matyti iš labai į varioką žvangesį linkusio mero išsitarimų per pusryčius su Lietuvos nekilnojamojo turto asociacijos verslininkais ir kitur. Tie prašinėjimai investuoti į atskirų objektų statymus – tik kalbelės dėl fasono, nes yla jau ne kartą lindo iš maišo, tiesą sakant, nepaliaujamai dygsniavo lyg nenudylanti siuvamosios „Singer“ adata. Pavyzdžiui, atskiros alėjos ir objektai už gana kuklučius įdėjimus, už reklamą (!) bus atiduoti verslininkų konklavoms, o kai kurios alėjos net bus pavadintos tų firmų vardais (gėda!). „Kol kas negalime atskleisti, kas jie tokie, bet esame susitarę su rėmėjais, tikrai yra norinčių prisidėti. Pavyzdžiui, pavadinsime vieną alėją parke kokios nors įmonės vardu, o ji prisidės finansiškai, prižiūrės teritoriją.“ Kąsniai su „glamūrišku“ pavilgu. A. Zuokui, išsikirtusiam vaizdą per šlaito medžius į Vilnios slėnį ir parką, gal vėl pripuolus prie valdžiukės bus pavydu. Juk į tylią gamtos oazę, kai atsisėdus ant Vilnios šlaito girdisi upės gurgenimas, įsibraus kelios kavinės, restoranai, ledainės. Tarsi ir dabar aplink parką maža gėryklų?! Kelios čia pat, gretimose Maironio, J. Biliūno, A. Volano gatvėse, Užupyje, ką ir kalbėti apie Pilies gatvę ir visą sukomercintą senamiesčio gatvelių raizgalynę.

Sereikiškių parke siūloma statyti arbatinę prie Bernardinų sodelio, oranžeriją-restoraną prie botanikos sodo, muzikos paviljoną prie pagrindinės aikštės, belvederio kioską, vietą komerciniams renginiams, trejus rakinamus parko vartus, ledainę, tiltelį prie tvenkinio, kuriame vasarą veiktų fontanai, o žiemą – čiuožykla, paauglių žaidimo aikštelę. (Tiesa, o kur nusprūdo daug kam atmintina rotonda ir jos aplinka? O ponų teniso kortams greta draustinio išties ne vieta.) Esą bus restauruojami tvenkiniai, belvederio kalnelis, alpinariumas, rožynas, „įrengti simboliniai, edukaciniai bernardinų vienuolyno daržas, botanikos sodas“. Pagal pateiktą sumanymo planą, būdingas jo detales ir kvėšai lengvatikiui turėtų būti aišku, kad dauguma būsimųjų parko statinių ir pertvarkymų „turėtų atitikti planuojamo parko charakterį (!)“. O kitas teiginys tiesiog išviešina istorinio parko su buvusia takų sistema atkūrimo pretenzijų bergždumą. Sakoma, kad būsimieji parko statiniai bus ne istorinio stiliaus imitacija, o šiuolaikiška interpretacija, nenustelbianti gamtos. Būtent, jei suvoksim, kad būsimoji gamta bus minimali, „pagal liniuotę“ ir pajungta laisvei valgyti, gerti ir kitaip leisti pinigus. Ar parke bus bandoma atkurti ar gal net sukurti ką nors istoriškai nacionaliniu, valstybiniu požiūriu prasminga? Pagal planus numatomi tik itin gausūs buvusios bernardinų invazijos į šią buvusią neeilinę, regis, itin senos baltiškosios religijos ir kultūros palaikytojų gerbtą šventvietę pagarbinimai bei daugybė dailiai sukurtų „banaliukų“. Regis, kaip panašus pavyzdys minėtina būsima Rolando Paleko ir Gitenio Umbraso suprojektuota pavėsinė ant belvederio kalnelio, priminsianti moterišką skrybėlaitę, puošiamą tikromis gėlėmis.

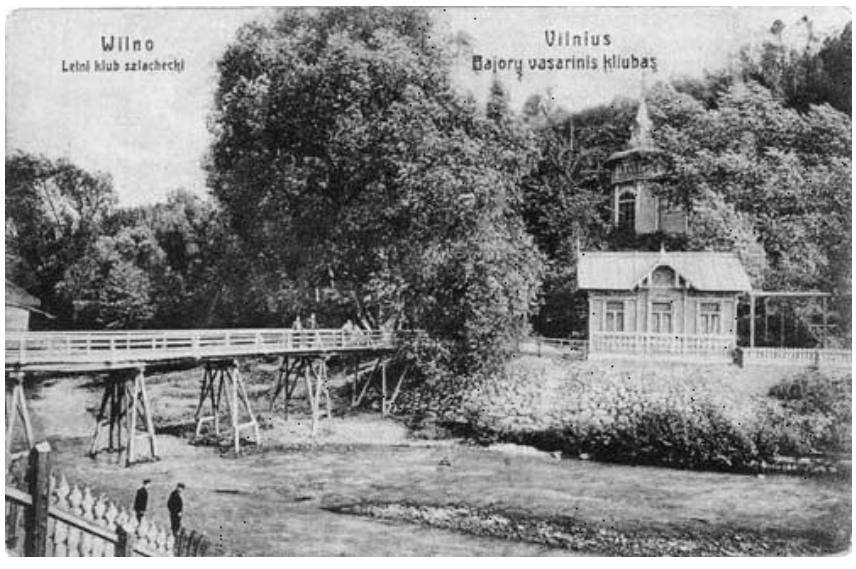

Bajorų vasaros klubas dešiniajame Vilnios krante. XIX a. pab.

Istorijos šaltiniai nurodo, kad maždaug iki XIV a. dabartinio Sereikiškių parko teritorijoje buvo Sereiklaukis – šventoji prigimtinio baltų tikėjimo išpažinėjų giraitė, matyt, su neeiliniu kulto centru. Žinoma, kad tai buvo gana drėgna, žema vietovė, kurioje būta gydomųjų savybių turinčių šaltinių ir versmių. Šiaurinėje pusėje žemuma rėmėsi į istorinį Kreivąjį ir dabartinį Bekešo kalnus (valdant carams ten buvo nutiesta kastinė Vilnios atšaka į Nerį). Yra užtektinai dokumentų liudijimų, kad žemės šioje vietoje nuo seno priklausė Sereikoms ar Šereikoms, tad ilgainiui apibendrintai imtos vadinti Sereikiškėmis. Apkrikštijus Lietuvą ir, tikėtina, iškirtus šventąją giraitę bei išvarčius senosios religijos kultvietės aukurus 1469 m. Kazimieras Jogailaitis susidariusioje plynėje įkurdino vienuolius bernardinus. Įprasta tų laikų vyskupų logika – jei nori išguiti iš atminties anksčiau vyravusius tikėjimus ir vertybines nuostatas, nei įtikinėk, nei diskutuok, tiesiog ant senosios šventvietės aukurų statyk bažnyčią ar katedrą (Vilniaus katedros pavyzdys). Kai prisireikė į užmarštį gramzdinti bet kokius prisiminimus apie Sereikiškių šventąją giraitę, teko kviestis, tiesa, ne pačius aršiausius bernardinus. Net dabar suinteresuotieji el. dienraščiai, organizuodami rašinius apie parko istoriją, duomenų apie Sereikiškių priešistorę niekaip nesugeba rasti. Tikslinė atminties amnezija.

Vasaros teatras (buvęs amatų paviljonas) Botanikos sode. XIX a.

Nukelta į p. 4

Radęsis iš nebūties ir lūkesčio

*ATGAILA (IX sūra)**

Vardan Alacho maloningojo, gailestingojo!

17 (17). Nepritinka daugiadieviams lankyti Alacho mečečių, liudijant netikėjimą savo sielose. Tuščias darbas yra šitie jų poelgiai, ir amžinai jie ugnyje skendi!

18 (18). Atgaivina Alacho mečetes tasai, kur įtikėjo Alachą ir paskutiniąją dieną sukalbėjo maldą, davė apvalos ir nesibijo nieko, išskyrus Alachą, – galbūt tokie pasirodys teisingai einančiais!

19 (19). Nejaugi maldininko pagirdymą ir šventosios mečetės lankymą jūs laikote tokiu pat daiktu, kaip kad kas įtikėjo Alachą ir paskutiniąją dieną ir kovėsi Alacho kelyje? Nelygūs jie prieš Alachą: Alachas neveda neteisingų žmonių!

20 (20). Tie, kurie įtikėjo ir išsikėlė ir kovėsi Alacho kelyje, – rizikuodami savo turtu ir sielomis, – aukštesni jie laipsniu pas Alachą: jie – patyrusieji sėkmę.

Šiandien po ilgo laiko, gal net po kokios amžinybės ir vienos dienos, iš spintos dugno išsirausiau hidžabą ir vargau gerą pusvalandį, kol pagaliau pavyko juo sutvarstyti vėl arabiškuoju gyvenimu karščiuojančią galvą. Tokiais momentais vis prisimenu vieną užkietėjusią vietinę krikščionę protinant: „Auklėkit vyrus, kad būtų padorūs, ir moterims nereikės vaikščioti apsidangsčiusioms.“ Tiesa, šiandien man tas netinka, nes turiu svarbesnę misiją nei tik nejaudrinti perkaitusios daugiatūkstantinės Kairo gatvėmis srūvančios vyriškosios masės. (Reikia pasakyti, visada labai neteisingai maniau, kad, ko gero, vienintelis būdas nejaudrinti šitos masės – užsitraukti ant savęs celofaninį maišą. Klydau. Jau vien galvos susukimas į hidžabą Kaire tolygu virtimui nematomu žmogumi – visi iš priekio gatve ateinantys vyriškiai „prasilenkti“ bando leisdamiesi tiesiai per tave... visai kaip ir automobiliai gatvėje. O vaikštinėjant plika galva visi staiga ima lenktis jei ne per pagarbų atstumą, tai kepštelėję, kur pasiekia, žaibo greičiu lenkiasi per neišmatuojamai pagarbų atstumą – jį net ne visada pajėgia įveikti kaip atsakas į „pasisveikinimą“ pavymui švystelėtas akmuo.)

Šiandien privalau perprasti Kairo geografiją ir kaip nors Burt Said gatvės gale pasiekti Saidos Zeinab, Pranašo anūkės, mečetę, akylai pamaldžiųjų vietinių saugomą, idant kokio netikėlio koja nepaliestų šventojo slenksčio. Taip, netikėlio... Bet juk man tas negalioja, – šypteliu ir čia pat nutaisau padoriai musulmonei prideramą rimties veidą, lygiai tokį patį kaip ir šiandienis surūgęs dangus, grasinantis kylančia pavasarine smėlio audra; tik lankomo objekto svarbą netrunki suvokti visai ne iš tvyrančios pagarbios rimties – rimtyje Kaire net mirusieji nepratę gulėti! – o iš ausų būgnelius sprogdinančio moteriško dūzgesio ir energingo irstymosi alkūnėmis.

Teisybės dėlei reikėtų pasakyti, kad jau gerokai paįkyrėjo vietinių, bet ne tik, savitikslis žaidimas simuliakrais ir gajus naivus archajinis įsitikinimas, kad tik savos genties nariai vadinami žmonėmis. Saudo arabai lig šiol didžiuojasi, kad į Meką nebuvo įžengęs nė vienas nemusulmonas. Kadaise šis absurdas buvo pasiekęs tokią ribą, kad Mekos šventoves restauruojantys kitatikiai prieš įžengdami į miestą buvo masiškai be paklausimo atverčiami į islamą – tegu ir savaitei, dviem ar tiek, kiek trukdavo darbai. Tiesa, pats Pranašas yra nusprendęs, kad šventoje apeiginėje kelionėje Mekos vietovėse neturėtų dalyvauti pagonys ir neturėtų būti pagoniškųjų papročių (mat iki tol hadžą Mekoje atlikdavo ne tik musulmonai, bet ir pagonys pagal savo papročius), tačiau ar Jėzus nuo šventyklos prieigų nėra vaikęs gausių prekeivių, pavertusių Dievo namus kiaulide?

Islamas savo esme niekada nedraudė nemusulmonams lankyti mečečių, nes tai paprasčiausiai nesuderinama su bet kokios aktyvią misionierišką veiklą skatinančios ideologijos tikslais. Apskritai bet kokio veiksmo vertė islame pirmiausia nustatoma pagal to veiksmo intenciją. Kokios intencijos šiandien aš esu vedama mečetėn, net neabejoju – Tiesos. Turiu tokią pat teisę čia būti kaip ir bet kuris šių musulmonų.

Prie durų stovintis policininkas besierzeliuojantį moterų debesį skaido būreliais ir paeiliui leidžia vidun. Manausi pakliūti su pirmuoju, nes jau senokai išmokau nestovėti eilėse. Tik staiga sušvytavusi policininko ranka tvirtai įsikimba į kitą durų staktos kraštą tiesiai man priešais nosį, kad net iš netikėtumo užspringstu paskutinės minties trupiniais. Dievaži, jei kas šią akimirką paklaustų, koks mano vardas, šitai būtų ne lengviau prisiminti nei visą Mendelejevo lentelę. Atsikvepiu po sekundės – ne, nei ragai iš po hidžabo nebus išlindę, nei kanopos iš po abajos pasimačiusios, – suprantu, kai staktos nusitvėrusi ranka vėl pakyla ir su dar vienu dūzgiančiu moterų debesiu įvirstu mečetėn. Pagauta minios srovės, judu nė pati tiksliai nežinau kur. Aštrus smilkalų kvapas palengva kutena nosį ir svaigina. Aplink mirganti spalvotų hidžabų jūra vis šiaušiasi ir banguoja, palydima nesuprantamų arabiškų čia iš vienos, čia iš kitos mečetės pusės aidu atsiritančių rypavimų. Tai, ką regiu, viena vertus, vilioja nepatirta tikrove, kita vertus – baugina. Pamenu, kartą bičiulis išpuoselėta Pranašo barzda, ganėtinai atsidavęs musulmonas, su manimi kalbantis tik pagarbiai atsukęs nugarą arba įsmeigęs žvilgsnį kur nors pro šoną (islamas draudžia žvilgsniu varstyti svetimas moteris), bendrojo išprusimo dėlei apsilankęs vietinėje koptų bažnyčioje, tirtėjo it šėtono spirgomas, kai tikintieji skrupulingai bučiavo šventųjų paveikslus ir ikonas bei su atsidėjimu ant kaklo matavosi kažkokio nukankinto šventojo grandines, pakabintas čia pat bažnyčios prieigose... Nors žmogiškosios beprotybės – tikėtis stebuklo garbstant šventųjų trūnėsius – tiek krikščionybėje, tiek islame man visada rodėsi atgrasios, vis dėlto negaliu atsispirti priešais alsuojančiai realybei – ji man šią akimirką vienatinė. Net jei niekada nesu bandžiusi jos įsivaizduoti, žinau – ji kaip tik ta, kuri visada gyveno kažkur giliai manyje. Viskas iki smulkmenų tobulai atitinka tai, ką nesąmoningai laikiau kažin kur užkištą ir ko visada ilgėjausi, tik pati nesupratau, kad ilgiuosi. Čia jaučiuosi, tarsi kažkas būtų išvadavęs mane iš savęs pačios, o užgniaužtiems lūkesčiams ir svajoms būtų atrišęs sparnus ir paleidęs laisvai sklęsti dienos šviesoje. Instinktyviai tiesiu rankas prisiliesti prie tvorelės apie šv. Zeinab kapą – briliantinės žalumos stiklinį kubą, aptaisytą geltono metalo apvadais – kaip ir turbūt visa minia spjaudama į faktą, kad kape visiškai nieko nėra (Zeinab palaikai, tyrinėtojų teigimu, kuo ramiausiai ilsisi Damaske). Pati nesuvokiu ir nežinau, kam man to reikia, bet savivokai čia ne vieta ir ne laikas, svarbiausia – esu dalis kažko, kas dabar labai sėkmingai dirba savo darbą, esu to svaigaus kvaitulio, susipynusio su Kairo vasaros kaitra, tirštais smilkalų debesimis ir muedzino šūksniais, kviečiančiais popietės maldai, įkaitė. Aš esu *Jie*, aš esu *visi*. Esu tai, kuo niekada nebuvau drovioje krikščioniškoje bažnyčioje su sustingusiais kūnais, kurie kas kartą suklupdami, regis, girgžda ne prasčiau nei ant surūdijusių vyrių varstomos durys.

„Kairas – tai blogio miestas, valdomas velnio ir galingas velnio galia, nes daugelis išvykę į Egiptą nebesugrįžo...“ – spengsi man galvoje „Arabiškojo košmaro“ nuotrupos. Taip, tikiu, kad niekada daugiau iš čia nebesugrįšiu. Bet mėgaudamasi dvigubos tapatybės jausmu aš prasibrausiu pro prieštaravimus ir sumaištį ir atrasiu tiesą! „O jei atrasiu dvi tiesas, kurios viena kitai prieštarauja, pasiimsiu jas abi ir dar prieštaravimą kartu!“ Kažkodėl tikiu kelintą mėnesį iš rankų nepaleidžiamu G. K. Chestertonu, kad galima suprasti daug, padedant keletui dalykų, kurių visiškai nesupranti.

SAUDADA

* *Koranas: literatūrinių prasmių vertimas.* Vertė Sigitas Geda. V.: Kronta, 2008.

Kuo virsta Sereikos laukas?

Atkelta iš p. 3

Taip pat nutiko ir pranciškonams organizuojant akciją konfesiniu pagrindu rinkti parašus už neva istorinio Bernardinų sodo pavadinimo sugrąžinimą. Pirma, Bernardinų sodas egzistavo tik tam tikru istoriniu laikotarpiu ir ribotoje dabartinio Sereikiškių parko dalyje, antra, ideologiniai ir konfesiniai motyvai įtvirtinant vietovardžius nėra patys tinkamiausi ir etiškiausi užkulisiniai veikimai, ypač dabar, kai Vilniaus savivaldybės taryba pradėjo svarstyti seniai brolių pranciškonų užsuktą prašymą „sugrąžinti parkui istorinį jo pavadinimą“. Išties tai jiems šiaip nebūdingas kuklumo praradimas – juk visas parkas taip niekada nėra vadinęsis, tai tik uzurpaciniai šventuoliukų užmojai pajutus konjunktūrą. Pančiais susijuosusieji gal tuo tarpu pasikakintų nemotyvuotai į istorinę vietovę įbrukta Šv. Brunono Bonifaco gatve? Esą į žemiškuosius reikalus nesikišančiųjų kuklumas turėtų įtikinti nesigviešti perdėm fundamentalaus nekonstitucinės „valstybinės religijos“ kąsnio iš įvairių vertybinių nuostatų pilionių paveldėtojo istorijos dubens. Šiuo atveju motyvuotą principingumą turėtų parodyti ne tik savivaldybės taryba, bet ir jos Pavadinimų suteikimo komisija bei miesto raidos žinovas A. R. Čaplinskas.

Bernardinai buvo įkurdinti į pietryčius nuo Pilies kalno, Vilnios kilpoje, netoli karališkojo malūno ir kelio į Polocką. Manoma, kad XVI a. bernardinų vienuolyno ansamblis tapo vienu iš miesto gynybos elementų. Ilgainiui ne iš kelmo spirti bernardinai, gaudami aukų iš didikų ir lojalių miestiečių, įgytąją žemėvaldą vis plėtė. Pasak D. Žemaitytės, „ji apėmė teritoriją nuo Vilnelės upės posūkio beveik iki dabartinės Šiltadaržio gatvės vakaruose, o pietuose – iki Šv. Mykolo bažnyčios [...]. Fundacinė Kazimiero Jogailaičio privilegija bernardinams ir vėliau jiems suteikti pastatai su 4 sodais, 2 daržai su apynynu, giraite ir šventoriumi sudarė 12 margų (1 margas – 56 arai).“ Kiek šimtmečių gyvas giraitės atminimas! Dabar jos simbolinis priminimas – ąžuolas suveržtu liemeniu.

1787 m. J. E. Gilibert'o pradėtą Vilniaus universiteto botanikos sodo kūrimo darbą tęsė G. Forsteris, tam tikslui nupirkęs žemės sklypą tuometinėse Sereikiškėse. 1799 m. botanikos sodas iš Pilies gatvės imtas kelti į Sereikiškes; darbams vadovavo prof. S. B. Jundzilas. Nuo 1802 m. pradėti leisti auginamų augalų ir mainams surinktų sėklų katalogai. 1806–1807 m. pagal architekto M. Kado projektą pastatytos didžiosios oranžerijos. Sumaniai tvarkomas, šis botanikos sodas tapo vienu iš turtingiausių Rytų Europoje. Po 1831 m. sukilimo uždarius Vilniaus universitetą jis perduotas Medicinos ir chirurgijos akademijai ir, vadovaujant S. B. Gorskiui, veikė iki 1840 m., bet 1841 m. perėjo generalgubernatoriui valdyti, o tai reiškė jo likvidavimą. Augalija po kurio laiko sunyko, botanikos sodas virto parku. 1869–1870 m. per vienuolyno šventoriaus ir sodų bei buvusių senųjų bernardinų kapinių teritoriją buvo nutiesta nauja – dabartinė Maironio – gatvė. Pasak A. Kasperavičienės, vienuolyno daržai, oranžerijos, vaško liejimo dirbtuvės, šiltnamiai atiteko pirmajam Vilniuje viešajam miesto sodui. Esą iš pradžių jo sklypai buvo nuomojami privatiems asmenims daržovėms auginti. Vėliau abiejų sodų teritoriją pavesta sutvarkyti generalgubernatoriui A. Potapovui. 1870–1872 m. gubernijos architektas N. Čiaginas sudarė trijų miesto sodų – Botanikos, Bernardinų ir sodo prie Katedros, vadinto Veršynu, – sujungimo į vieną parką projektą. Kaip minėta, 1886–1888 m. pagal dailininko A. Strausso ir inžinieriaus F. Jasinskio projektą įrengtas apie 4,2 ha Vilniaus miesto viešasis sodas veikė iki 1939 m. Jis apibūdinamas kaip istorizmo stiliaus su neobaroko elementais. Buvo įrengti mediniai vartai, gėlynai ir fontanai, nutiestos pagrindinės alėjos ir apsodintos medžių eilėmis, pastatyti suoleliai ir pavėsinės, sodininko namelis. 1902 m. pagal architekto K. Korojedovo projektą miesto sode buvo pastatytas moderno stiliaus amatų paviljonas, 1907 m. pagal A. Kleino projektą jis buvo rekonstruotas į Vasaros teatrą.

Akivaizdu, kad leidžiantis sutemoms į būsimąjį parką pelėdos nebesumanys atplasnoti. Trūks ne tik uoksų ir paūksmių. Kur nuo šiol tvyros Sereiklaukio dvasia?

2010.IV.7

JUOZAS ŠORYS

SIGITAS GEDA

Dainos, kurių išmokė motina

2007 metai

Rugsėjo 27, ketvirtadienis

Trys eilutės – Vytautui K.

Dabar jau niekas tavęs neatpažins,
Tokio neatpažįstamo
Šviesią rugsėjo naktį.

Nuotrupos

Man regis, kad čia iš romano „Pasaulis pagal Garpą“: „Geismas patiesia geriausius žmones.“

Patiesia, tikriausiai, pražudo, prilenkia, paklupdo, pribaigia.

Kas gi kitas? Be abejo, geidulys (-iai). Galėtų būti: „Troškimai nugali (įveikia) geriausius žmones.“ Arba: „Meilė (tikra) suėda...“ Ganės!

Zuikis kramto kopūstus.
Zuikio ausys kruta.
Kaip suvalgyt žmones tuos?
Bent jau troleibusą...

Tikroji literatūra (tradicinė) pasibaigė su aukštesniuoju žmonių mąstymu, gyvenimo būdu.

Molekulinis pasaulis atpalaidavo srautus, t. y. išvadavo iš sistemiško požiūrio, visumos, diktuojančios kompoziciją, struktūrą.

Dabar į viską žiūrime „pro lęšį“.

Literatūra kaipo banalybė. Gražiau fragmentai, fragmentėliai... Jeigu turi žmogus atrankos dovaną? Jeigu aš ją turiu, jeigu visad? Ir dar, ir dar.

Mano šuns lemtys

– Kaip laikosi jūsų Mikutis? – klustelėjo mane guvi mergaitė Rebeka, sutikta prie geležinkelio stoties.

– Nėr Mikučio... – pasakiau taip, kad ir ji nuliūdo.

Jau porą savaičių stengiuosi apie tai nekalbėti. Tik Jonas vakar prasitarė:

– Tas, kas laikė savo namuose gyvūną, tave supras.

Taigi kad laikiau. Penkiolika metų. Pats išėjo.

Šiandien berniokas, vis mėtantis kamuolį į krepšį, vis pasilabinantis, sutiko mane, grįžtantį iš parduotuvės. Su kuprine.

– O kur jūsų šuo?

Paprastai Mikas išdidžiai eidavo šalimais. Matyk, žmogau, mes čia dviese!

– Nėr, – sakau, – dingo jis, Mantai.

– Kada?

– Jau greit bus dvi savaitės.

– Aš jį mačiau prie šitos aikštės besisukinėjant. Gal dar sugrįš?

– Kada?

Jis pasakė datą ar dieną (apytikriai), ir aš apskaičiavau, kad vis dėlto Mikas tada nenuklydo į raistus, o grįžo. Tik į namus tai jau nenorėjo. Nukeliavo į „savo tautą“, patraukė su valkataujančiais... Sunku patikėti, kad dar gyvas.

– Gal mašina kokia pervažiavo? Senas buvo, jau be dantų, lėtas.

– Ne-e, yra kur nors...

Nėr, tai tik paguodai. O šiaip – yra dalykų, kurių žmogus vengia pasakyti. Kam? Tai buvo mano šuo. Tie, kurie laksto, ne mano...

Žeidžia (labiau) savi praradimai. Kitus gali tik suprasti.

Tiek metų diena dienon tris sykius per dieną aš jį išvesdavau. Vaikščiodavom. Važiuodavom. Esam visą Lietuvą išvažinėję su Miku. Net jūroj maudėsi, ką ten upės ar ežerai! Net Nidoj...

Tai buvo mano gyvenimo bendrakelionis. Dienom, naktim, giriose ir gatvėse. Kada kojos sutinsta, o makaulės bažnyčioj – erdvė, žvaigždžių grūdai išbarstyti.

Kokia erdvė, kai atsigręži!

Kiekvienoj kelionėj prarandi po „savo dalį“ – čia tėvas, motina, čia artimieji, vaikai, namai.

Čia – Mikas.

Trečias mano gyvenimo šuo. Anuodu (Brisių ir Lordą) jau pamiršau.

Rugsėjo 28, penktadienis

Berniukas ir senis

– Ką jūs veikiate? – klausia mažis.

– Atveriu tokį langutį į žmonių mintis, – atsako jam senolis.

– Ar tai sunku?

– Kai kas mano, kad tai talentas, bet man tai sunki našta, – sako senolis.

– ???

– Tu užaugi ir tavo širdis plyšta pusiau, o kai būni mažas, pasaulis atrodo pilnas stebuklų.

– Neišeikite! – šaukia jam berniokėlis.

– Aš tik labai trumpam. Geriau manęs neprisiliesk, – sako užmerkdamas akis senis.

Kantas

Mūsų žmonės mėgsta pakalbėti, esą jis buvęs lietuvių kilmės, betgi retas jį perskaitęs. Šįryt mane tiesiog apstulbino viena jo mintis. Apytikriai: juo vertingesnė gyvybė, tuo mažiau ji bijo mirties... Turėtume lukštenti jį po sakinį, įsigyventi į jo gyvybės ir mirties sampratą. Taip jis tikrai taptų „mūsų“.

Rugsėjo 29, šeštadienis

Tikras ruduo

Kaip toj dainoj: „Vandeniu plaukia vos gimęs ruduo, raudonom čerpėm krykščia kregždutės... Ir aš velkuosi rudenio paltą, geltonas žiedas, šalimais baltas...“

Paskutiniai p. žodžiai

– Buvau Dievo kalėjime, dabar pabūsiu žmonių kalėjime. Turiu žinot, kur geriau. Dievas mane iš ten pasiims.

Rugsėjo 30, sekmadienis

Iš beveik profesinių sapnų

Apie jį esu pasakojęs tik Jonui J. Tada, kai paklausė apie lietuvių poezijos ateitį... Važiavome į Žirmūnus.

– Žinai, tas sapnas buvo su pertrūkiais. Ir labai slegiantis. Veikė net ir mirę poetai. Pavyzdžiui, Henrikas Nagys...

– Ir ką?

– Sapnas buvo pilnas sielvarto. Mintis apytikriai tokia: mes, kurie tiek metų turėjome viltį, kad kada nors lietuviai kurs didelę ir įkvėptą poeziją. Laisvi, nevaržomi. Išlaisvinta šalis, išlaisvinta kalba...

– Tai kas blogiausia?

– Ogi tai, kad didelė poezija seniai jau niekam nereikalinga. Įsivaizduok kvailį, kuris turi tokią svajonę... Pirmiausia – kalba, mažos tautos nesuprantama kalba uždaro, pakiša visus po gaubtu. Paskui – jeigu čia, savam krašte, ji niekam nereikalinga, tai kam reikalinga... pasauliui? Jokio adresato! O tai, kas buvo kurta, kas buvo bandyta daryti – kaip bulvių daigai rūsy. Nuo devyniolikto amžiaus vidurio. Vienas kitas išblyškęs stiebelis...

– O Milašius, Baltrušaitis?

– Manai, kad jie laikomi dideliais kokioj Prancūzijoj ar Rusijoj?

Pati didžiausia iš kvailiausių mūsų iliuzijų, kvailumo esmė ir buvo – galvojimas, neva tai kam nors reikalinga...

Auksaviduris Jo Didenybė Ruduo.

Iš Prancūzijos

Jei patenki į kalėjimą, bet turi Garbės legiono ordiną, tai tau prie durų pastato sargybinį.

(*P. S.* Aš turėjau daug ordinų, bet policajus tik šiepė bandito dantis...)

Jau trejetas metų –

taip pamaniau žiūrėdamas į kitapus upės purpuru tvieskiantį klevą. Jis stačiai dega... Taip buvo ir 2004-aisiais, kai grįžusį iš ligoninės mane čia filmavo Ž. P.

Ir dar viena detalė iš 2003-iųjų vasaros. Tada jiedvi (G. ir U.) pavakarį grįžo pavedžiojusios šunį. Menkai pažinojau šios upės krantus.

– Čia yra labai gražių senų keliukų ir medinių namų...

Paskui suradau juos visus ir išvaikščiojau. Prisipratinau ir prisijaukinau.

Išeitų, kad jau penkios vasaros ir keturi rudenys čia yra „mano“, t. y. iš jų kažką nusavinau.

Ar būta čia šviesių valandų?

Senas kaip pasaulis upės tekėjimas, saulės lūženos, medžių lajos, atsispindinčios vandeny.

Srūva ir srūva. Siaubas, sumišęs su prakaitu ir mirtimi. Pramaišiui.

Aleliuja upei! Kubistinė komedija (Adolfas Mekas).

– Ar populiarus alternatyvusis kinas Amerikoje?

Adolfas purto galvą:

– Ne. Taip kaip ir poezija. Mano brolis Jonas sako: „Alternatyvus sinema – tai kaip poezija. O kiek žmonių skaito poeziją?“

Labai, labai mažai.

Kai žiūriu į tave, tai man skauda... Vienas iš geriausių tikslų – būti beprasmiškam.

Vienas iš didžiausių pasiekimų: tam tikrą laiką, pavyzdžiui, 15 minučių, išlaikyti žmogų tam tikroje erdvėje.

Supurtyti jį, sukrėsti, atpalaiduoti.

Hipnozė?

Kodėl gi ne.

Balsas pernai mirusio vaiko, meškeriojusio palei upę.

Kambarys, kurio duris praverdamas visu kūnu jauti ten gyvenusį žmogų, alsavusį šunį.

Namų durys atplėštos, pelėsių, senų rūbų, draiskalų, dūmų, raugo, išmatų kvapas...

Viskas likę ir atgema.

Per nosį į smegenis, vaizdai iš kvapų – seniausioji praeitis.

Kada žmonės šaukia, kad kūryba yra gyvenimas, tai reikia epiteto „suintensyvintas gyvenimas“ – sodresnioji realybė. Prisodrinta.

Aš, mano vaizduotė ir gyvenimas.

Tikrovė, tūnojusi manyje.

Gyvenime jos tik maža dalis.

„Kelyje“

J. Kerouaco parašytas 1951 metais. Kupiūruojamas ir cenzūruojamas jis buvo dar šešetą metų. Šiemet 50 metų, kai pasirodė pirmasis leidimas. Lietuvoje ta proga išeis jau 6-asis leidimas. Galbūt be visų kupiūrų.

Kitas – „Valkatos“. Išeis irgi dar šiemet.

Ir – pagaliau

Ramus susitaikymas su nebuvimu. Išnykti, išblėsti, dingti.

Pasitraukti. Tenai! Už horizonto.

Kokia erdvė! Kokia šviesa galvoj.

Naktis, visur žvaigždėta.

Skliautas kaip bažnyčioj.

Spalio 1, pirmadienis

SMS iš Rokantiškių

Žinia apie mano mirtį yra gerokai perdėta.

Žmonės yra žmonės

Šiandien „Grand Casino“ (buvusi „Dainava“) vyko spaudos konferencija. Dėl ko gi visa tai? Aišku, kad dėl „Meilės ir mirties Veronoje“.

Viskas gražu, bet užkulisiai visad esti. Viena žurnalistė pareiškė, kad maestro Vytautas Kern. labai piktinosi, kodėl K. Antanėlio kūrinys, o ne V. Ganelino yra pirmoji lietuviška roko opera...

Atsakymų būta tokių:

1) taip rašo lietuviška enciklopedija,

2) „Velnio nuotaka“ buvo kine (pastatyta kaip kino filmas), tik vėliau „atkabinta“,

3) V. Ganelinas pats užrašęs partitūrų paantraštėse, kad „miuziklas“. K. A. dar pridūrė, kad „Velnio nuotakoje“ esama ir kalbamo teksto, o „Meilėj ir mirty...“ viskas dainuojama.

Nežinau, ką šiuo klausimu pasakytų V. Ganelinas. Man, tiesą sakant, tas pats, nes abiejų tekstų – libretų autorius esu aš. Kęstutis galėtų būti kuklesnis. „Velnio nuotaka“ pradėta 1972 metais, tų metų rudenį muzika jau buvo, nebuvo tik dainų teksto. Žebriūnas kažką buvo papeizelėjęs proza.

Sėdom su Viačeslavu ir padarėm schemas (beprasmių žodžių rinkinius – „babas ribas“), pagal jas reikėjo sukurti libretą, žinoma, atsižvelgiant į K. Borutos siužetą.

„Meilė ir mirtis Veronoje“ (dar nebuvo pavadinimo) atsirado apie 1981-uosius. Bent jau variantas. E. Nekrošius paklausė ir sako:

– Jei Geda parašytų tekstus, tada statyčiau...

Kęstas su sąsiuvinukais atėjo pas mane. Vėl improvizavome. Jis kaip mažvaikis kartais užsispirdavo, kad vienas ar kitas žodis liktų... Tokių „parazitinių eilučių“ yra likę.

Paskui teko girdėti, kad įkaušęs vapėdavo, esą ir žodžiai jo.

Tiek čia tos tiesos.

Mano asmenine nuomone, vis dėlto pirmoji roko opera yra V. G. Šnekamojo teksto ten gal du sakinukai.

Tokios operos teatre tada Ganelinas nebūtų „pramušęs“. Lietuviškas kinas turėjo savo asus, – Nekrošiaus dar nebuvo...

Beje, abu jie (kompozitoriai) kalė man į galvą, kad modelis, pavyzdys – „Jėzus Kristus superžvaigždė“. Kęstutis visad labai girdo V. G., bet šiuo atveju – neatlaikė. Visi nori būti pirmieji.

Beje, tiesa ir tai, kad „Meilė ir mirtis Veronoje“ – pirmoji lietuvių opera, pastatyta užsienyje, t. y. JAV 1988-aisiais. Pasak K., net su Raisos Gorbačiovos pagalba... Mat tais metais Gorbis viešėjo JAV, ir tuo pasinaudojo apsukrūs jo draugai bei draugės. Šiandien jis pasakojo tą painią istoriją, blaivas. Sakau, užrašyk kur nors, bus įdomu. Kur jis ten užrašys.

„Profai“ jo nemėgsta, girdi, kaži koks inžinierius. Nors Musorgskis buvęs chemikas, o kitas iš tos galingos grupės – artileristas...

Aš pasakiau tik tiek (šeštas pastatymas, 25 metų sukaktis), kad čia gera proga sukalti jaunimui į galvas Šekspyrą... Šeštadienį spektaklis užpirktas Vilniaus mokytojams (užpirko miesto savivaldybė). Bus ten jų 6000...

Sekmadienį – kas nori. Bilietai nuo 20 iki 170 Lt.

Dieve, kada tai buvo! Pradžia. Prieš 25 metus. Paskui pastatymas, kurį visi įsiminė – Kalnų parke. Vėjas, upės, kalnai, girios, fejerverkai...

Dabar „Siemens“ arenoje.

Beveik piligriminė Indija

Pirma diena. Žinau, kad šiandien sveikinsime Indiją. Daugiau nelabai ką tesuprantu. Skrendam iš Helsinkio. Jau oro uoste, ties įlaipinimo vartais, stengiuosi pajusti šią šalį ir jos žmones. Greta sėdintis vyras itin komplikuotas ir įnoringas. Negi visa Indijos kultūra bus tokia?! Naktis už lango juoda kaip nežinia, pro debesis iš apačios blausiai šviečia vienas kitas dulsvas voras – daugiakojis miestas. Leidžiamės dar tamsoj. Ir iškart neriam į tankų, tirštą ir dulkiną Delį. Švinta. Po truputį skleidžiasi ir kitos šio miesto spalvos, kvapai ir skoniai. Ypač geležinkelio stotyje. Todėl bilietus rytdienos kelionei perkame įstaigoje, truputį panašioje į kelionių agentūrą. Pirmame turguje išgeriam po stiklinę ką tik išspaustų sulčių. Vėliau *lassi* – jogurtinio gėrimo. Kad daugiau nebereikėtų bijoti ir saugotis. Viešbutis iš išorės – nušiurusi lūžena, viduj netikėtai visai geras. Turguje renkamės kelioninius drabužius, perkam pamirštus rankšluosčius, dantų šepetukus, muilo. Kol kas man sunku net pagalvoti, kaip čia reikės valytis dantis. Valgyti paprasčiau. Pirmoji mūsų kavinė primena seną pakelės bistro, bet lėkštės lyg ir švarios, o maistas netikėtai geras ir neaštrus. Vakare važiuojam į oro uostą pasitikti bendrakeleivės. Ir geriam puikią arbatą su pyragėliu arbatinėje prie viešbučio.

Antra diena. Šiandien iš pat ryto traukiam į Amritsarą, kur stovi svarbiausia sikhų Auksinė šventykla, *Sri Harmandir Sahib*. Traukiniu, vagone be kondicionieriaus, užtat su daugybe bendrakeleivių ir pardavėjų. Truputį drebančiom rankom dalinamės perkamą maistą ir arbatą. Per vagoną nuolat eina arba šliaužia dainininkai, šiaip laimintojai, transvestitai, elgetos. Tikrai nenuobodu. Vėluodami apie pusantros valandos, pasiekiam šventąjį sikhų miestą. Europiečių jame tik vienas kitas. „Lonely Planet“ teigia, kad čia, kur gyvena daugiau nei milijonas žmonių, nėra nė vienos mėsos ar alkoholio parduotuvės. Sikhai atrodo išdidūs, pasitempę, mandagūs ir geranoriški. Viešbutį renkamės netoli stoties. Tada rikša važiuojam į Auksinę šventyklą. Gerai, kad viešbutyje paklausėm, kiek kainuoja tokia kelionė. Daug lengviau derėtis. Atrodo, kad jaučiu, kaip tirštėja oras, kol išlendame aikštėn su vartais į šventyklos kiemą. Šventykla mus įsileidžia. Tereikia palikti batus ir užsirišti skarą. Tai stipri vieta, kur vanduo sutaria su auksu ir akmeniu, hinduistinė architektūra – su musulmoniška, o šiltas minios klegesys – su monotoniškomis giesmėmis. Nusiperkam prasado, aukai skirto maisto. Jo užtenka ir aukai, ir mums, ir dar truputėliu pavaišinam auksinius tvenkinio karpius. Ant šventyklos stogo laksto basakojai vaikiūkščiai, leidžiasi saulė, daugiaspalvėmis akmeninėmis sienų mozaikomis bėga šešėliai, o stogo auksas, regis, toks minkštas ir šiltas, kaip peleninis. Vakarieniaujam šventyklos valgykloj. Maistas beveik dieviškas, aš toli gražu ne, ir dar lotoso poza sėdėt nemoku... Vėl apeiname tvenkinį. Marmuras atvėsęs, o šventykla švyti iš vidaus.

Trečia diena. Ryte einam į hinduistų šventyklą, skirtą dievybėms Durgai, Lakšmei ir Narajanai. Kaip skirtingai gali būti vaizduojama ta pati dievybė! Prasadas labai skanus ir aštrus. Aukojam šiek tiek pinigėlių. Džiugesys, regis, trykšta tiek iš akmens, tiek iš vandens ir kažkaip keistai vibruoja mano gyslomis. Gal nieko keista, juk žmogus bene 70 % susideda iš vandens?

Vidurdienį važiuojam į autobusų stotį. O ten netikėta sėkmė, nes tuoj pat pajuda tiesioginis autobusas į Dharamšalą. Viešbučio vadovas buvo įsitikinęs, kad tokio nėra. Kelias ilgas, kelis kartus stojam. Ir jau drąsiau ragaujam pakelės samosas, sulčių kokteilius ir saldumynus. Į Dharamšalą atriedam temstant, į tibetiečių miestą Indijoje *McLeod Gandj* – tamsoj. Viešbutis pigus ir iš vidaus jaukus, vakarienė „Lonely Planet“ rekomenduojamame restoranėlyje puiki.

Ketvirta diena. Viešbutukas įspraustas šlaite, tarp kitų susigrūdusių namukų. Rytmečio šviesa plūsta iš pradžių lėtai, vėliau pliūpteli srautu. Pusryčiaujam terasoje ir žvalgomės. Kai vietos mažai, stogus, stogelius, stogeliukus žmonės naudoja kaip skalbinių džiovyklas. Rytmečio vėjyje kartu plevėsuoja įvairiaspalviai drabužiai ir maldų vėliavėlės. Indijos masteliais *McLeod Gandj* yra švarus, tvarkingas ir gana turtingas kurortinis miestelis su kai kuriom turtingiems vakariečiams skirtos vietos grimasom. Žinoma, šiai bendruomenei reikia užsidirbti pinigų, ir jie siūlo mums tai, už ką geriausiai mokame. Einame pasivaikščioti į Himalajų priekalnes. Dabar žiema, bet žydi rododendrai, nedrąsiai skleidžiasi magnolijos (čia jie kuplūs medžiai, ne krūmai). Būna tokių dienų ir vietų, kai viską turi, kai visko užtenka. Netgi sniego. Ir nieko baisaus, kad eidama kartais pametu kelią.

Vakare norėtume dalyvauti pudžoje, bet, regis, būsim neteisingai supratę angliškai prastokai kalbėjusius vienuoliukus. Ji vyko dieną. Dalai Lamos šventykla saugoma, apsaugininkai ir apsaugininkės labai mandagūs. Šventykloj stebina daug kas: spalvų ir altorių ryškumas, nuolat dūzgiantys maldų malūnėliai, bet labiausiai – paprastumas. Tvarkingai išrikiuoti dievybėms paaukotų sausainių pakeliai, vienuoliukas neskubėdamas plauna grindis, vandens siurbliukas ir katilas su skuduru patogiai stovi netoli altoriaus, o šventyklos paveikslai uždengti organiniu stiklu, kad nesusiteptų. Saulė irgi labai paprastai leidžiasi į Himalajų slėnius. Naktį autobusu išvažiuojam į Dehra Duną.

Penkta diena. Naktis ilga. Kartais miegu, kartais snaudžiu. Naktipiečiaujam Čandigare, sikhų administracinėje sostinėje. Miestas atrodo labai švarus, gatvės susikerta stačiais kampais, o stotyje perkam vegetariškų sumuštinių, suvyniotų į polietileninę plėvelę. Man jau užtektų ir laikraščio skiautės. Paryčiu vėl privažiuojame Himalajų priekalnes, pliūpteli ilgesys. Aš taip norėčiau lipti kalnų takeliu aukštyn, link pievų, kuriose netgi dabar, žiemą, yra žiedų! Važiuojam pro Dehra Duno miškų institutą ir per miškus, o tarpinėse stotelėse pamatau pirmąsias beždžiones. Jos man primena kates, miklias ir įžūlokas.

Autorės nuotrauka

Paklausinėję ir paklaidžioję randam, kur stoja autobusai į Rišikešą, įsispraudžiam ir važiuojam. Rišikešas vadinamas jogos sostine. Tai ramus, galbūt šventas, o galbūt tik kurortinis miestas. Dėl Gango (indai šią upę vadina Motina Ganga), kuris čia, pačiame aukštupyje, greitas, šaltas ir smaragdinis. Jogos mokyklų skelbimai mirga ant visų tvorų ir stulpų, gatvėmis vaikšto šventos karvutės ir kiek mažiau šventi, bet labai dailūs jaučiai. Pakelėse sėdi, tupi arba guli piligrimai – oranžiniais drabužiais, susivėlusiom barzdom ir gyvom akim.

Nusiperkam pirmąją pudžą – dovaną Gangui, dubenėlį iš palmių lapų su gėlių žiedlapiais ir žvakele. Stipri srovė neša jį žemyn, maždaug 30 km į Haridvarą, kur šiemet vyksta Kumbhamela, ritualinio prausimosi šventė. Mes išsimaudom jau čia. Dugnas smėlėtas, šaltas vanduo žėri, užuodžiu kalnus. Ir jaučiu, kaip džiaugsmas nedrąsiai skverbiasi per odą.

Moderni ir kiek supermarketiška trylikos aukštų šventykla mūsų neįsileidžia. Tiksliau sakant, batų prižiūrėtojas pareikalauja dešimties rupijų. Neverta. Vietoj to einam į kavinę ir mėgaujamės pietų Indijos patiekalais. Aštru. Tada į klasikinės indų muzikos koncertą. Daug vakariečių turisčių, įsisupusių į rūbus, baltesnius už sniegą. Kiek kartų per dieną juos reikia skalbti? Aš snūduriuoju, atsirėmusi į sieną. Grįžtam į viešbutį, jis tarp šventyklos ir Reiki mokyklos. Man jau nerūpi nei viena, nei kita.

Šešta diena. Važiuojam į Haridvarą. Motorikša ir labai glaudžiai. Priemiesčiuose ištemptos didžiulės palapinės. Vienos, matyt, maldininkams, kitos – kariuomenei, sutrauktai palaikyti tvarkos. Einam per turgų, didelį ir ryškų. Nuo spalvų raibsta akys, dėl saldumynų džiūgauja skrandis, o bananinis *lassi* tirštas ir sodrus. Nežinot, iš kurio kioskelio pirkti maistą? Pažiūrėkit, kur stovi eilė ir nėra musių. Pašnekam su Baba prie milžiniškos Višnaus statulos. Šis Baba tikras, o statula tuščiavidurė. Žvalgausi į Indijos politikų ir babų plakatus bei sveikinimus Kumbhamelos dalyviams. Visi atrodo tokie rimti ir šventi. Sutikusi gatvėje turbūt neatskirčiau. Vidurdienį ropščiamės ilgais ilgais laiptais į Mansa Devio šventyklą ant kalvos. Tikrai nenorėčiau čia lipti vasarą. Šventyklos, kaip ir Gango pakrantės, apsauga sustiprinta. Indijoje apie tai byloja atskiros eilės vyrams ir moterims: moterį tikrinti gali tik moteris, o vyrą – tik vyras. Šventykla didelė, altorių daug. Nežinot, kaip eiti ir ką daryti? Žiūrėkit, ką daro indai. Nenorit? Ir nereikia, tai nėra būtina.

Tada maudomės Gange, įlindę į kiemelį už turgaus kioskelių, šalia mažo altorėlio ir Šivalingamo. Vėl užplūsta džiaugsmas. Į kiemą eina žmogučiai (indai tokie smulkūs), vienas galanda kirvį, dėlioja malkas, kiti skalbia. Altorius, šventa upė? Ir labai daug žmonių. Gangas tai supranta. Čia gyvybė skverbiasi per visus plyšius, čia nėra lygybės, nėra agresijos ir nereikia daryti problemų, kur jų nėra.

Septinta diena. Jaučiuosi pavargusi. Labai gaila, kad negaliu nuvažiuoti iki Gango ištakų. Kelionių agentūroj mums aiškina, kad šį kelią atidaro tik nuo gegužės vidurio. Oficialiai. Be to, neturim trijų laisvų dienų. Ir gerų batų. Su sportbačiais žiemą trenktis į keturių kilometrų aukštį būtų elementari nepagarba kalnams. Ir visgi man liūdna, reikia gamtos ir poilsio. Priemiestiniu autobusu kratomės į kalvas už Rišikešo. Paskui takeliu žingsniuojam iki šventyklos. Ak, tas ėjimas per žvirgždą, akmenis, per mišką, kuriame triukšmauja kažkokie paukštukai ir papūgos... O danguje suka ratus erelis, vis aukštyn, kol šviesios jo sparnų plunksnos susilieja su balkšvais debesimis, kol sparnų nebeįžiūriu plieskiančioje saulės šviesoje. Tada suvalgom visą dėžutę saldumynų, grįžtam į Rišikešą, kraunamės daiktus ir vėl į kelią, į Haridvarą. Šį kartą po ilgų derybų sumokame už visą motorikšą, tai maždaug 3–5 kartus daugiau, nei mokėtume paprastai – net 13 ar 15 Lt. Greitai paaiškėja, kad kelionė verta pinigų, nes rikša mikliai lanksto spūstyje užstrigusius autobusus ir pervažiuoja upę pėsčiųjų tiltu. Pristato mus tiesiai prie kelionių agentūros, iš kurios privačiu autobusu miegamose vietose važiuosim į Mathurą. Koks komfortas mūsų laukia!

Dar kartą braunamės per turgų, krantine, per šurmuliuojančią minią, pro įkyrius pardavėjus, elgetas, piligrimus ant tilto, nuo kurio stebime vakarinį aukojimą Gangui. Vanduo glosto ugnį, tamsa – žibintus, šventos giesmės skęsta greitoj tėkmėj. Gangas čia švarus ir stiprus. Paskui į autobusą. Kelio duobes aš puikiai jaučiu ir tamsoj.

Aštunta diena. Bildam visą naktį. Lyja. Mathuroje telkšo balos. Gal prieš penkis tūkstančius su viršum metų, kai čia gimė dievas Krišna, irgi lijo? Dievas Krišna vadinamas Govinda, ganytoju, ir karvės čia tikrai šventos nuo neatmenamų laikų. Tiesa, tą šventumą hinduistai supranta gan paprastai: jų niekas negaudo ir nepjauna, bet ir daržovių nuo prekystalio ėsti neleidžia. Gatvės karvės maitinasi tuo, ką išmeta žmonės. O melžiamosios pagarbiai laikomos uždarytos. Spraudžiamės į motorikšą ir pigiai važiuojam į Vrindavaną, dar vieną piligriminę, bet neturistinę vietą. Vėl kyla nerimas, pagalvojus, kaip reikės sutarti su nepažįstamais šių vietų žmonėmis ir dievybėmis. Tai turėtų būti tingus Indijos kaimas. Bet jame šiuo metu vyksta didžiulė piligriminė šventė. Vėl neriame į minią ir sambrūzdį. Visiškai nepritaikytą turistams iš Europos. Bulvių laukuose išdygo didžiulės laikinos polietileninės šventyklos. Pirmą kartą žengiu į indų namus, pas labai svetingus šeimininkus. Jų namų buitis paprasta iki minimumo. Centre – altorius. Dažniausiai užrakintas. Kad iš užpakalinio kiemo įsibrovusios beždžionės neištampytų blizgančių dievybių. Greitai užkandam ir bėgam pasivaikščioti link Jumunos upės, paskui greitakojį keturiolikmetį vedlį, pakeliui užsukdami į kelias laikinai sušventintas vietas. Daugybė dievybių ir scenų iš ryškiaspalvio plastiko ir putplasčio, pasakojančių man visiškai nesuprantamas istorijas. Kitur tai būtų kičas, bet čia viskas tikra ir tinka. Gal dėl žibančių berniuko akių ir jo noro viską paaiškinti. Tiesa, tam trūksta anglų kalbos žinių.

Maudomės Jumunoj. Žinoma, apsirengę. Vanduo tamsus, o šlapi drabužiai džiūva labai greitai. Traukiam į turgų. Daugybė labai pigių daržovių, siaurose gatvelėse spūstis, o čia dar kupranugario traukiamas vežimas užsikabino už traktoriaus. Iškart susidaro dviratininkų, motociklininkų ir rikšų spūstis. Namie jau laukia prasadas, išties dieviškas maistas, o ryt bus ryt.

Devinta diena. Vakar aptarėm tolesnę kelionę. Šįryt perkam traukinio bilietus į Kalkutą, Purį ir atgal. Tiksliau sakant, perka vyrai. Moterys šiam darbui lyg ir netinka. O gal tiesiog nėra atliekamo dviračio iki stoties nuvažiuoti. Įsidrąsinusi einu pasivaikščioti. Būtent drąsos čia reikia mažiausiai. Žmonės ir laisvai klaidžiojantys buivolai visai nepikti. Netgi besiriejančius šunis vaikai skiria žodžiu, ne pagaliu. Ir to užtenka.

Nukelta į p. 8

RYTIS RADAVIČIUS

Kolekcijai

Drugeliais nukabinėtas paveikslas
Senam aukcione
Laukai ir pievos
Iš atminties
Tolimose šalyse
Paveikslai perkami už milijonus
Galvojau
Apie vieną dieną
Ir apie amžinybę
Ir apie kainą

Po uždarytą parką naktį
Vaikštanti lapė
Didelio miesto vidury
Toli nuo
Mergaitės balto kaklo
Lauks
Ateities labirintuose
Miestai ir miškai
Mes galbūt susitiksim
Aš būsiu medžiotojas

Atsiųsk man tinklelį, dvi monetas ir siūlą
Noriu
Kolekcijos
Dienų
Paveikslų
Balto kaklo
Miestuose
Nepasiklysti

Grįžimas

Sena akmeninė sodyba
Ana mane čia atsivežė
Parodyti savo vaikystės
Ir savęs
Be drabužių
Ji kaip Laura iš mano darželio
Tualete moviau jai baltas kelnaites
Buvau gražus ir smalsus berniukas
Auklėtoja sakė
Mano akys kaip iš mėnulio
Dairausi į dangų
Pasislepiu apleistoje dirbtuvėje
Pro langą spindulių teptukai
Ana manęs ieško
Aš sėdžiu ant medinių lentų
Stebiu laimę
Nieko nesigailiu
Šviesa nuspalvinti dulkių srautai
Langeliai su švino juostom
Anos kojos
Mano vaikystė

Pasroviui

Susipažinsim pasroviui
Plaukte
Penkis kilometrus
Vienas kito verti
Upės vingiai miškais
Pakrantėse
Žiogų orkestrai
Virš galvos
Temsta
Dar viena vasara

Rytoj pas mane
Vakarienė
Gėrimai iš salų
Knygų lentynose
Nuotykių aidas
Moralės šuliniai be dugno
Tu būsi
Dar viena paskutinė
Daina iš naujo
Tavo linijomis
Vandens kvapas
Išlipę
Mes visad šalia
Tavo
Ir mano
Kitų

ERNESTAS NOREIKA

mėlynoji

jaučiu, kaip vėjas už rankos vedžiojasi kvepalus,
kaip kvepia purslai alyvų giraičių ir žaibuojantys žvirbliai,
tai laiškai, paliesti ugnies origamio, ir šokančios kapų gėlės

ir mėlis tas mėlis toks šonkaulis ryto, panašus į tave,
upeveide, o smėlio nebūta, tik akyse šiek tiek pripustyta
žiedadulkių, bitės aptupia veidą, tarsi rytojuj nieko nelieka

tarsi rojus tik tiek, kiek buvai atsimerkus per kuprą mėnulio,
per švelnią žibuoklių alėją, kai liūtys kaip liūtai užpuldavo
tyliai berūkančią dangų, paukščius iš pageltusių atvirukų

ir viską, kas grožis ir daiktiška, taškus sudėliojai, todėl
nebeliko eilėraščiams, tik rūkyt ir žudytis žodžių skustuvais,
lietais iš pirmykščio lietaus, kur nebūta nei žvilgsnio,

nei aklojo, tik paukščiai ir kvepiantys krūmai, nerašyti
laiškai ir dvejonės, kur niekas iki šiol neketino iš mėlyno
šonkaulio ryto sukurt tavo veido ir liūdno dangaus

nemiga

nežinau bet vis kamuoja nemiga matau per langą
skleidžias ir sužydi parašiutai mažas apelsinmedis
vazone povo plunksnos ir muselės lyg pavasarį atgyja

kartais lyja? lyja daug knygų šifrais liūdesiu
ir paukščiais kartais sapnas plyšta ties sausra ir
sužydi skausmas mylima ir skauda lyg žuvis už-
siūtaburnė plėštų liežuviu siūles ir suplėšius rastų
žvaigždę tylinčią ant lūpų o ant lubų?

o ant lubų šešėliai vasarų tik laižos ir laiko rankose
ugnies dėžutę kurioj laiškai rašyti gaisro ir gaisre
prie žvakės ir prie degančių smilgynų o kaip smėlynai?

smėlynai ramūs ir juodžemis jaučiu kaip kartais
kanda taip kanda lūšys ir vilkai ir mantros jei ištartos
kaip užkeikimas tau ir nežinau bet vis kamuoja nemiga
girdžiu kaip dega sapnas ir vaizdai išblėsta ir lieka lietūs
veidrodis dulkėtas taip tyliai nugulėtas tavo atvaizdo

mažasis sprogimas

visai netyčia užvertas langas. ugnis bučiuoja kovo snaigę,
o debesys balti kaip parke medituojantys vaikai iš kreivių,
iš vystyklo išlipęs dievas paspardo kamuolinio žaibo sūkurį

ir teka moterys ir vandenys, o tu manęs nesukuri, kimiu
balsu dainuoja lūšys, vaidenas: meškos karuselę suka,
palangių gėlės kelias ir išeina į puslapius tarp knygų,

gūžiasi maži paukšteliai po lietvamzdžiais rausvų namų,
kai degančią plokštelę groja suanglėjęs gramofonas
ir nežinau, kiek dar turiu tavęs jau neturiu, tik slogų laiško

žodį, tik karuselių ūžesį, pasenusį ir gelsvą bilietą, įrėmintą
ant sienos, ir dienos dienos dienos lyg šlapiakailės hienos
džiovinamos sode tarp dviejų vyšnių – ant virvutės, kur dūsta

laikrodžiai ir gimsta tušas iš užrašytų tūkstančių eilučių,
o nuvarvėjęs taškas aš. jei leisi. būsiu.

kalbėjimas

ant tavo plauko, mylimoji, supasi išgaišusi lakštingala,
kol nakties kauleliai lankstos per mėnulio sąnarius.
ir vyną geria tik kilmingos pelės užsikąsdamos šekspyro
rankraščiais. esam du laikrodžiai, išsikvietę vienas kitą
į kovą, per spalį buvo viskas baigta. surūdijęs narvelio stipinai,
eilutėse dar šitiek lapų, skambančių kaip saulės gongas,
gėlės džiūvėsių. ryto dykumoj išlietas iš rašalinės mozė
haliucinuoja apie giedančio dievo apvaizdą raidėmis ir
sako, kad tavo plaukas atlaiko cirko trupę bei tvano lietų,
tarytum žaibo smilga ir knygos latakas. kurios dugne
dievas ūkia į lietvamzdį mirusios paukštės giesmę,
nupeša odą ir siuvasi apavą. ant tavo plauko, mylimoji,
siūbuoja varvanti veneros akis ir gatvių stygos.
ir jei vieną rytą nebus ryto už lango, išgirsiu, kaip tyliai
šnabždasi
lie
tu
s

Beveik piligriminė Indija

Atkelta iš p. 6

Šiandien judėsim į Agrą, kur stovi Raudonasis fortas ir Tadž Mahalis. Pati Agra – nemalonus ir purvinas miestas. Turistų daug. Bilietai ne Indijos piliečiams brangūs. Eilės prie įėjimų ilgos, kontrolė dirba lėtai. Svarbiausia nesinervinti. Vis tiek įlįsim. O tada ramiai ir neskubėdami dairomės ir fotografuojam. Tikrai gražu. Tadž Mahalis vadinamas meilės paminklu. Ar tikrai reikėjo tokio monumento vienam žmogui ir jo jausmui? Nežinau, bet įsiamžinti jam pavyko, tas tiesa. O aš tikiuosi, kad baltieji garniai Jumunos upėje randa maisto. Pasak „Lonely Planet“, šioj vietoj upė jau mirusi ir virtusi nutekamuoju grioviu.

Grįžtam į Mathurą ir einam į didžiulę dievo Krišnos gimimo vietos šventyklą. Vėl sustiprinta apsauga, eilės prie patikrinimo punktų, stumdausi su ryškiaspalvėmis indėmis ir gėriuosi jų sariais. Nėra dviejų vienodų moterų ar drabužių. Ši šventykla irgi įsileidžia visus. Jeigu jums užteks kantrybės. Suirzusi kiek atsainiai apžiūrinėju šventyklos kiemo kerteles. Jos man primena prakartėlę Katedros aikštėje arba seno lunaparko būdeles su judančiomis lėlytėmis iš vaikystės dienų. Namie tai laikyčiau kiču, o čia, Indijoje, viskas gyva ir netikėtai tikra. Tada bėgam į šventyklą paskui savo greitakojį gidą, pro dainininkus ir muzikantus, pro pagrindinius altorius, kai kur aukodami smulkių pinigėlių, kitur apdovanojami ir be aukų. *Lassi* neperkame. Nes gatvėje jis penkiskart pigesnis nei šventykloj, paaiškina mūsų palydovas. O pienas vienodai šventas, suprantu ir be paaiškinimo. Jau penkis tūkstančius metų.

Įsispraudžiam į tuktuką, važiuosim namo, į Vrindavaną. Bet, mano siaubui, pakeliui išlipam prie dar vienos šventyklos. Vėl perkam bilietus į lėlyčių kambarį, vėl bėgam per pagrindinius altorius ir aukštus. Visus devynis tamsius aukštus. Paskui labai labai grūdamės į motorikšą. Priekyje sėdim bene penkiese. Nesuskaičiuoju, bet važiuojam. Pagal Europos standartus vietos ten užtektų tik vairuotojui. Ir vėl juntu, kaip džiaugsmas sunkiasi per nuovargį. O jeigu dar varškės ir vaisių vakarienei... Palydoviukas purto galvą. Pienas pas šiuos pardavėjus negrynas, gal buivolų, todėl nešventas, vaisiai per brangūs. Kaip ir rikša, todėl velkamės pėsčiomis. Tarkim, kad iš pagarbos vietinėms tradicijoms ir šeimininkams.

Vakarienė namuose dar kartą atperka viską. Naktis po tinkleliu nuo uodų gana rami ir labai šilta.

Dešimta diena. Ryte turiu truputį laiko. Rašau dienoraštį ir fotografuoju. Šiandien kažkelinta mėnulio kalendoriaus diena, todėl maistas ruošiamas paprastas, be ryžių, miltų ir ankštinių. Tai nesvarbu. Baisiau, kad šiandien eisim parikramą, tokį garbės ratą apie miestą, kartu su bene 8 milijonais piligrimų. Tikiuosi, šeimininkas apsirinka, sakydamas tokį skaičių. Tačiau net dešimtkart mažiau yra labai daug. Taip ir išeinam. Prieš pat vidurdienį, orui jau įkaitus, su šurmuliuojančia, džiūgaujančia minia per rausvų ryžių miltų debesis, per dažyto vandens krioklius. Būkit žmonės, nepilkit į akis ir fotoaparatą! Po truputį suvaldau baimę, ir vietoj jos skverbiasi pašėlęs džiaugsmas. Paskui nuovargis. Pasivejam didžiųjų mokytojų, babų, grupę. Spūstis – tai gerokai per silpnas žodis šiam žingsniavimui nusakyti. O mes einam ir einam, kiek atsargiai ragaudami pakeliui dalinamas vaišes ir vandenį. Per šventyklas, kur ant dievybių liejasi pieno upės, pro labai draugiškas karvutes, kurios nesitraukia miesto valdžiai iš kelio. Kai kurie medžiai ypatingi, puošti spalvotais kaspinais ir siūlais, ties jais būriuojasi moterys, aukodamos pieną, vaisius, pinigus. Kad viskas augtų ir žydėtų... Ties Jumuna spraudžiamės pro vartus taip, kad prisimenu savo pačios gimimą ir gimdymus. Kažkada ši upė tekėjo per Vrindavano centrą. Dabar tik miesto pakraštį vos paglosto ir vis tolsta. Sakoma, kad kai ji visiškai pasitrauks nuo miesto, baigsis šie laikai. Bet tikrai ne šiandien ir ne šiemet, nes gyvybė ir linksmumas čia tiesiog sprogsta. Paskutiniai kilometrai labai sunkūs. Grįžusi krentu miegoti. O vakare dar kartą traukiam parikramos keliu. Šįkart dviračiu. Taip gerokai greičiau. Deja, interneto kavinę uždaro, niekam nespėju parašyti. Bet *lassi* turguje puikus, ir vienkartiniai moliniai puodeliai taip smagiai dūžta į grindinį. Šeimininkai pervargę. Pirmą kartą matau nuo bendravimo išsekusius indus. Prasadas ir vėl paprastas, namų altoriaus dievybės priima ir tokį.

Vienuolikta diena. Šiandien važiuojam prie Govardhano kalno, į 21 km ilgio parikramą. Gerai, kad išvažiuojam iš miesto. Bet skaudu, kai prisimenu namus, šeimą, darbus, ir eiti visai nesinori. Et, nereikėjo apie tai kalbėti. Jaučiuosi kaip nėščia iš namų išvaryta skalbėja. Vis užplūsta ašaros, o šalia žingsniuojantys indai linksmi, ir ta jų nuotaika, švelniai sakant, visai nepadeda. Po kokio kilometro nusiperkam kelias daržovių lėkšteles. Su prieskoniukais. Tada liūdesys sklaidosi. Keturiolikmetis palydovas mus vedasi į svarbiausias šventyklas. Kai kur aukojam pinigėlių, kai kur ne, pakeliui nuolat nemokamai laiminami dažytu vandeniu, miltais ir vaišinami šventu maistu. Kalnas aptvertas, saugomas. Nes nyksta. O kai išnyks visiškai, pasikeis laikai. Kalną paliesti galima vienoje šventykloje. Ten aukojamas pienas su rožių žiedlapiais, grindimis liejasi pieno upės, šlapia ir be galo slidu. Keliu eina daug žmonių. Kai kurie šliaužia, perkeldami kažkokius akmenukus, savo dievybes ir kilimėlius. Kelią baigiam ties šventu Radha Kundės tvenkiniu. Visas vanduo čia bent truputį šventas. Vienas šventikas įkyriai siūlo atlikti ritualą ir gauti palaiminimą. Kaip tikras verslininkas, ypač kai jo ritualą gerokai sutrumpiname, o už palaiminimus pinigų neaukojam.

Pietaujam šeimoje. Mažyčiame kambarėlyje gyvena trys žmonės, telpa miegamasis, virtuvė ir altorius. Dušas ir tualetas lauke. Valgom rankomis, ryžiai byra man tarp pirštų, kojos niekaip neišsitiesia. Bendrakeleiviai juokauja – labai jauna matadži (moteris). Kai mokaisi, visada žmogus jautiesi jaunas ir juokingas.

Grįžtam į Vrindavaną. Motorikša ilgai laukia trūkstamų keleivių, o vairuotojas tuo metu garsiai leidžia indišką „popsą“. Tai tik truputį geriau nei „bumčikas“ Vilniaus mikriukuose. Pagaliau pajudame. Ir klausomės indiškų giesmių. Šioje šalyje rojus taip arti žemės, o viskas, kas čia auga, buvo ką tik vietos dievybių sukurta.

Dvylikta diena. Su šeimininku einam daršaną, t. y. kartu lankom jam svarbias dievybes ir šventyklas. Vaikštom po sodą, kuriame kas naktį nusileidžia dievas Krišna, medžiai virsta mergelėmis, o gyvatės sugelia visus smalsuolius, norinčius tai pamatyti savo akimis. Užeinam į šventyklą, puoštą marmurine mozaika kaip Tadž Mahalis. Kitoje siaučia spalvotų miltų audra, o žmonės šoka, gieda ir groja. Fotoaparatas springsta miltais. Nepilkit daugiau, man neužteks vien žodžių šiam šėlsmui nusakyti!

Vakare važiuojam į Aligarą, o iš jo traukiniu į Kalkutą visą ilgą naktį ir dar ilgesnę dieną. Tualetą pasiekti kartais visiškai įmanoma. Kai reikalas gerai prispaudžia, ropščiuosi per arbatos pardavėjus ir jų arbatinukus.

Išlipame prieš Kalkutą. Paskui dvi valandas bildam sausakimšu autobusu į Nobadvipą, miestą prie Gango. Laimė, kad nelipome ant autobuso stogo, kaip mums bandė įsiūlyti konduktorius. Būtų labai dulkina romantika. Gamtovaizdis gerokai pasikeitęs, čia auga bananai, kokosai, žydi mangai, plyti ryžių laukai ir laukeliai, o tarp jų įsispraudusios molinės trobelės šiaudų stogais. Moterys ir merginos itin ryškios bei puošnios, o mažyliai šypsosi visomis kalbomis vienodai. Aplenkiam kelias demonstracijas, nešančias akiai nemalonias raudonas vėliavas su pjautuvu, kūju ir žvaigžde.

Nobadvipe irgi minios žmonių. Vyksta kažkokia šventė, todėl visos nakvynės vietos užkimštos. Mūsų palydovas ilgokai kalba su rikšomis, ir galiausiai apsistojam viename didelės šeimos kambaryje ant grindų. Už kambarį mokam kaip už viešbutį su oro kondicionieriumi. Galai nematė to kondicionieriaus, žiema juk, bet tinklelį nuo uodų ant lango galėtų pakabinti.

Gangas čia, jau žemupyje, nuplukdęs savo vandenis skersai visą Indiją, nelauktai netikėtai skaidrus. Turguje išgeriame po kokoso riešutą, tiksliau sakant, po du. Man tai pirmieji.

Trylikta diena. Keliamės keltu į kitą Gango pusę, į Majapurą. Ten stovi ISKCON *(International Society of Krishna Consciousness)* šventykla. Įspūdis dvejopas. Jeigu ne šis mokymas, Vakarų pasaulis apie hinduizmą žinotų tik nuogirdas. Antra vertus, gyvą hinduizmą ši jo atmaina vakariečiams primena tiek, kiek bambalinė „Fanta“ ką tik išspaustas apelsinų sultis. Skonio reikalas. Man neskanu.

Grįžtame į Nobadvipą, ir mus visus kviečia į svečius mūsų palydovo draugas rikša. Mažutis skurdus kambarėlis, kuriame telpa keturi besišypsantys žmonės ir visa jų buitis. (Tikiuosi, už mūsų paaukotus pinigėlius tėvai nupirko dukrelėms saldumynų.) Tada traukiam pas Indijos armijos gydytoją, dabar pensininką. Jo vaikai užaugę, butukas pigus, pensija gera. O veidas skaidrus ir juokas šiltas. Vakare dar užklystame į šventyklą banjano medyje. Banjanas – tai keliaujantis medis ar medžių kolonija, šaknimis ir šakomis susipynusi ir žvaigždėtą dangų čia, miesto centre, prie grindinio prisiuvusi. Viskas taip gyva ir tikra, kad užsižiopsojusi įbrendu į nuotekų griovį.

Keturiolikta diena. Keliamės anksti. Į traukinį įsiveržiam jėga. Gerai, kad indai smulkučiai. Jie grupuojasi ir spaudžiasi taip, kad visi sutilptų. Moterys dailios, nors ir pavargusios. Ir iš mazgelio ant sario krašto išsitraukia kramtomojo tabako. Vyrai tiesiog pavargę. Tai žemdirbiai ir žvejai iš kaimų už Kalkutos, grįžtantys namo po savo 2 ar 4 dienų daršanos Nobadvipe.

Kalkuta mus pasitinka žuvų dvoku. Stotis didžiulė, purvina ir klaidi. Blaškomės, kol atiduodam saugoti kuprines ir grąžinam bilietus. Paskui ilgu ilgu tiltu einam į centrą. Gange maudytis nesinori. Miestas nutriušęs, kažkada matęs geresnių laikų, ir būtent čia labiausiai rėžia akį Indijos skurdo ir prabangos grimasos. Kokoso riešutai vėl pakelia nuotaiką. Spraudžiamės į sausakimšą autobusą, važiuojantį link Viktorijos memorialo. Kalkuta buvo Vakarų Bengalijos ir visos anglų kolonijos Indijoje sostinė. Šis paminklas puikiai primena beprasmišką tų laikų prabangą. Prigulam pailsėti parke. Tam jis puikiai tinka. Užklystam į Kalkutos planetariumą. Per vidurdienio karštį visai maloni vieta. Tiesa, nuobodoka. Matyt, ne veltui astronomai Indijoje populiarumu gerokai nusileidžia astrologams.

Penkiolikta diena. Kalkutoje nenakvojam. Išvažiuojam naktiniu traukiniu į pietus, Purį, miestą Orisos valstijoj, prie Indijos vandenyno. Užmiegam iškart.

Viešbutį Puryje pasiūlė rikša. Trečiasis tiko. Nebuvo nei brangus, nei blogas. Tik nuolatinė elektros srovė jame buvo itin nepastovi, o generatoriaus užtekdavo tik daliai kambarių. Pakalbėjom su administratoriumi, tai šiek tiek padėjo.

Pagrindinė Džaganathos šventykla yra vienas iš labai svarbių taškų hinduistų piligrimams. Trys besišypsančios figūros, du broliai ir sesutė. Deja, kitų tautybių ar tikėjimų žmonės neįleidžiami. Dar sakoma, kad čia svarbiau ne į dievybes šventykloje pažvelgti, o paragauti joje ruošiamo prasado, kurį galima išsinešti ir dalintis. Yra jaukių vietų ir šiapus aukštos tvoros.

Liekam tirštame indiškame turguje. Mirga marga prekybininkai, pirkėjai, maldininkai, šventos karvutės, nuplikę šunys, ryškiaspalvės moterys... Ties saldumynų prekystaliais dūzgia bičių spiečiai. Čia visko daug: kur ir kaip žiūrėsi, tą ir pamatysi, ką pasirinksi, tą ir ragausi.

Pliažas nėra romantiškas, be palmių ir jaukių kampelių. Vien pliko smėlio juosta. Vanduo šiltas. Bangos putoja ir kiekviename lašelyje atsispindi po visą saulėlydį.

Šešiolikta diena. Paskutinė mūsų laisva diena Indijoje. Iš vandenyno, prie pat kranto, į dangų brenda saulė, susisupusi į debesis, o dangus, smėlis ir putos persisunkia oranžiniais ir rausvais tonais bei atspalviais. Pliažas jau atgijęs, besimaudančių žmonių gana daug.

Šiandien samdomės motorikšą visos dienos kelionei po Orisą. Pakeliui geriame kokoso riešutus ir graužiame bananus. Svarbi piligriminė hinduistų Lingaradžos šventykla Orisos sostinėje Bhubanešvare uždaryta. Menka bėda, nes mes, europiečiai, ten vis tiek neįleidžiami. Džainistų Khandagirio ir Udajagirio šventykla atvira visiems, erdvė jos viduje skaidri ir vėsi, kaip Gangas prieš Rišikešą. Ji stovi ant kalvos, perkirstos plentu. Kitoje pusėje liko džainistų atsiskyrėlių urvai. Ten dabar muziejus, kur bilietai mums, europiečiams, penkis kartus brangesni nei indams. Užeiti ir palandžioti vis tiek verta. Orisa – neturtingas kraštas, kartoju sau, kai perkam bilietus ir mokam keistus kelių mokesčius. Orisoje puikiai sutaria visos trys pagrindinės Indijos religijos: hinduizmas, budizmas ir džainizmas.

Važiuojam į Konarką, seną akmeninę saulės dievo Surijos šventyklą. Tai milžiniškas, puošnus daugiaratis vežimas, kurį traukia akmeniniai žirgai ir drambliai. Šventykla padabinta bareljefu, pasakojančiu apie žmogaus gyvenimą ir gyvybę. Tiek prieš aštuonis šimtus metų, tiek dabar šventykla vaizdžiai kalba apie dievišką ir žmogišką meilę bei jungtį. Ką tokio nežinomo dabar randa žmonės sekso žurnaluose ir muilo operose?

Grįžtam palei vandenyną, per atsodintą mišką, šiek tiek primenantį Kuršių nerijos pušynus skaidrią vasarišką dieną.

Septyniolikta diena. Teka saulė. Žvejai skubriu žingsniu neša valtis į vandenį. Iš pažiūros labai sunkūs laiveliai grakščiai neria į atslūgusias bangas ir motoro bei medinių irklų varomi persirita per mūšą. Siūlo ir man plaukti kartu. Norėčiau, deja, nebeturiu laiko. Gyventi – tai piešti ant šlapio pajūrio smėlio. Galima braukyti vienu pirštu, galima abiem rankom iš karto. Ir nosimi, jei to norisi. Laiko maudynėms dar užteks.

Pusryčiai indiškai paprasti ir pigūs. Bet ruošti tikro meistro ranka. O kai meistras pavaišina dar ir Džaganathos šventyklos saldumynais, širdis kažko ima dainuoti. Susirenkam daiktus, išgeriam po kokoso riešutą, pažiūrim į šventyklą, skubiai pirkdami paskutines lauktuves lekiam į traukinį. Traukinys šįkart švarus ir neperpildytas.

Važiuosim pusantros paros, per Kalkutą, pro Varanasį, mirties miestą, per neįtikėtiną ir nepažinią Indiją. Kalbamės su pakeleiviais apie muziką, šeimas, tradicijas, apie tai, kas šiame gyvenime svarbiausia ir kaip iš gyvenimo išeinama.

Keliaujantis maldininkas stotelėje prisiskina žiedų. Puošia savo nešiojamąjį altorėlį.

Aštuoniolikta ir devyniolikta diena. Traukinys vėluoja. Gan nedaug, tik dvi valandas. Naktis, turgus jau ištuštėjęs, dvi dienas aptarinėjamų lauktuvių nebesusirinksim. Bet dar spėjam nusipirkti po stiklinę sulčių ir *lassi* iš snaudžiančio pardavėjo. Ir pavakarieniauti su mus priglaudusia šeima. Miegui laiko nebelieka. Tai visai nesvarbu. Nesvarbu ir tai, kad į oro uostą atvažiuojam dulkėti iki paskutinio siūlo galo. Sveika, civilizacija. Drabužius namie išsiskalbsiu. O įspūdžius ir mintis paliksiu neskalbtus, kad išsaugotų šios kelionės spalvas ir kvapus.

SIGITA JARUTIENĖ

Kūnas, mitas ir ritualas

Тацяна Валодзіна. ***Цела чалавека: слова, міф, рытуал.*** Мінск: Тэхналогія, 2009. 424 p.

Žmogaus kūno suvokimas – tai erdvės ir laiko lemiama kultūrinė prizmė. Kūniškumo, sveikatos ir ligos interpretacijas sąlygoja kultūriniai modeliai, lemiantys mūsų mąstymo turinį apskritai – atsižvelgiant į kolektyvinius įsitikinimus traktuojamos kūno dalys, kuriamos ligų tipologijos (ligas suvokiant kaip mitines arba fizines būtybes), rengiami ritualiniai gydymo scenarijai ir t. t. Visa tai apima kultūrinė etnomedicinos paradigma. Neretai klaidžiodami tarp vadinamosios tradicinės ir netradicinės medicinos imame painiotis terminologijos chaose: tradicine medicina vadinama profesionalioji medicina, o netradicine – šimtametės, ne vienoje civilizacijoje daugelio generacijų kurtos ir tobulintos žmogaus kūno, sveikatos ir ligos koncepcijos. Paradoksalu, bet etnomedicinos sąvoka apima būtent mūsų dienomis „netradicine medicina“ vadinamus požiūrius ir gydymo strategijas, kurios žmogų regi kosmologinėje perspektyvoje ir jo kūną laiko integralia aplinkos dalimi. Etninės medicinos sistemos, nors būdamos labai skirtingos Lietuvoje, Indijoje ar Persijoje, šiuo požiūriu turi daug bendrumų. Ką ir kalbėti apie lietuvių ir baltarusių etnomediciną, artimą ir genetiškai, ir regioniškai. Tad buvo nepaprastai įdomu pasklaidyti ką tik pasirodžiusią baltarusių folkloro žinovės ir antropologės Tacianos Valodzinos knygą „Žmogaus kūnas: žodžiai, mitas, ritualas“, kurioje pristatomi antropologiniai baltarusių etnomedicinos pagrindai. Šioje knygoje tiek daug lietuviams ir baltarusiams bendrų konceptų, kad ji svarbi ne tik nagrinėjant bendrąsias etnomedicinos kategorijas ar domintis lyginamaisiais tyrimais, bet ir siekiant suvokti senąjį lietuviškosios medicinos paveldą, kuris Lietuvoje išliko kur kas fragmentiškiau nei iki šiol vis dar archajiškoje (tai rodo T. Valodzinos lauko tyrimų duomenys) Baltarusijoje.

Etnomedicinos žinios funkcionuoja įvairiais pavidalais – kaip lingvistiniai vienetai (žodžiai, frazeologizmai), folkloro žanrai, ritualai, vaistų receptai, gydymo būdai ir t. t. Anot T. Valodzinos, „maginė-ritualinė gydymo praktika, užkalbėjimų tradicija ir etnomedicininė nomenklatūra sudaro tam tikrą kultūrinį tekstą, susidedantį daugiausia iš privačių, tačiau tarpusavyje neabejotinai koreliuojančių paradigmų, besiremiančių bendru liaudies kultūros semiotiniu fonu“. Knygos objektas yra realios ir iki šiol gyvuojančios XIX–XXI a. baltarusių liaudies anatomija ir medicina. Visgi iškart pažymėtina, kad pateikiamas labai platus slavų etnokultūros kontekstas; kai kuriuose knygos skyriuose tyrimas ima panašėti ne į baltarusių, o į apibendrintą slavų etnomedicinos analizę. Be abejo, tai ne trūkumas, o pranašumas, leidžiantis baltarusių etnomediciną apžvelgti slavistikos (ir ne tik) tyrimų kontekste.

Tyrimo prielaidos grindžiamos kosmologinės pusiausvyros idėja: žmogaus sveikata suprantama kaip pasaulio tvarkos apraiška, o liga – žmogaus disharmonijos su aplinka rezultatas. Tradicinėje kultūroje žmogus yra sudėtingos socialinės ir kosmologinės struktūros sudėtinė dalis: žmogus ir jo socialinė aplinka (šeima, giminė, bendruomenė) yra susieti su sudėtinga ekosistema, kur šalia žmogaus tarpsta gyvūnų, augalų ir dvasių (padedančių ar kenkiančių) pasaulis.

Knygą sudaro trys pagrindinės dalys, anot autorės, jas apibendrintai galima apibrėžti taip: kūnas, ligos ir gydymas. Pirmoji dalis skirta somatikai – žmogaus kūno dalių suvokimui, antroji – sveikatos ir ligos konceptualizacijai, o trečioji – gydymo kaip ritualinės praktikos analizei.

Pirmoji dalis – „*Homo somaticus*: mitopoetinė retrospektyva ir paremiologiniai prioritetai“ – skiriama tradicinės kultūros somatinio kodo, kuris, anot T. Valodzinos, yra etnokultūrinių reikšmių reprezentacija, analizei. Dėmesys žmogaus kūnui reiškiasi įvairiuose kultūros fenomenuose; knygoje šiuo aspektu analizuojami etnolingvistiniai, folkloriniai ir etnomedicininiai faktai, ypač daug informacijos analizei teikia frazeologijos ir paremiologijos duomenys.

Kūno reprezentacijų analizė pradedama nuo kosmologinių mitų reminiscencijų. T. Valodzina pateikia archajišką padavimą apie kelių Baltarusijos kaimų kilmę. Jame, kaip kokiame senovės indų mite apie pirmąjį žmogų Purušą, iš kurio kūno dalių buvo sukurta žemė, dangus, mėnulis ir t. t., pasakojama apie kaimų atsiradimą iš kūno dalių: ten, kur kažkada kritusios milžiniškos statulos (žmogaus?) rankos, atsirado *Руковічы* (Rankiškiai), kur krūtinė – *Грудкавічы* (Krūtiniškiai), kur pilvas – *Пузава* (Pilviškė), kur krūtys – *Цыцкавічы* (Papiškės), kur kaukolė – *Чарапы* (Kaukoliškiai). Mikro- ir makrokosmo paralelių baltarusių folklore yra daug; pavyzdžiui, liaudies dainose mirusio žmogaus transformacijos gali būti regimos taip: ten, kur krito galva, atsirado bažnyčia, kur akys – žvakės, kur krūtys – šaltiniai ir t. t. Tokie ir panašūs tekstai rodo tradicinį kūno dalių semantizavimą jas asocijuojant su tam tikrais objektais. Transformuotas žmogaus kūno dalis T. Valodzina traktuoja kaip simbolinius kultūros tekstų ekvivalentus.

Knygos tekstą komponuodama kaip tam tikrų struktūralistinių idėjų refleksiją (akcentuodama binarines opozicijas *aukštai / žemai, priekis / užpakalis, savas / svetimas* ir kt.), T. Valodzina aptaria bene visas kultūrinėmis reikšmėmis pasižyminčias kūno dalis (galvą, veidą, nosį, rankas, kojas, kulnus, nugarą ir kt.). Taip pat neužmirštama ir zoomorfinė somatika, kai ji taikoma žmogui apibūdinti, pavyzdžiui, ragai, uodega. Kūno dalių reikšmes mokslininkė aptaria sistemiškai, pateikdama tam tikras koreliacijų ir opozicijų struktūras. Pavyzdžiui, atskirai analizuojamas kūno dalių *atvirumo / uždarumo* aspektas. „Atvirosiomis“ (turinčiomis ertmes) ar galinčiomis atsiverti laikomos šios kūno dalys: burna, nosis, ausys, lyties ir šalinimo organai. T. Valodzina teigia, kad kūno ertmės neretai turi mediacinę reikšmę, jos reprezentuoja tam tikrų turinių pokyčius, judėjimą. Antai burna ir nosis siejamos su žmogaus dvasia, jos įėjimu į kūną ar atsiskyrimu sapnuojant, sergant, mirštant (tai rodo ir sakmės, ir gausi frazeologija). Tarkime, apie nusilpusį nuo sunkaus darbo mirštantį žmogų sakoma, kad jis per burną išspjovęs dvasią. Tikėta, kad per burną į žmogų įlendanti ir išlendanti liga. Burna frazeologizmuose lyginama su krosnies sklende (pavyzdžiui, *закрый юшку і помоўчы* – „užstumk sklendę ir nutilk“); pastaroji yra mitinė namų anga, per kurią galįs įlėkti velnias ar kitas nelabas padaras. Kalbant apie burną, ryškūs ir seksualinio kodo elementai: burna prilyginama vaginai. Gimdymo užkalbėjimuose sakoma: „Kaip iš burnos vanduo, taip iš Dievo tarnaitės (gimdyvės) kūdikis.“ Simboline anga į kūną taip pat laikoma ir ausis: merginai juokais sakoma, jog laikytų uždengtas ausis, kad musė neįskristų... Apie vaiko gimimą sakoma: iš ausies išlindo; o nėščiai moteriai yra kažkas *į ausį įspjovęs*.

Kūno dalys skirtingai vertinamos pagal jų padėtį *(priekis / užpakalis)*. Priekinė žmogaus pusė laikoma šviesia, susijusia su dvasiniais dalykais, o užpakalinė – su demoniškomis jėgomis. Pastarąjį faktą rodo kad ir tikėjimas, jog kiekvienas žmogus turi savo velnią, kuris iš nugaros pusės sėdi apsikabinęs žmogų per juosmenį. To velniuko neįmanoma pamatyti, bet jeigu žmogus prisispaudžia nugara prie sienos, gali išgirsti, kaip prispaustas velniukas kanopomis ima belsti į sieną...

Dar viena horizontalaus kūno supratimo prizmė – kūno dalijimas pagal opoziciją *kairė / dešinė.* Kaip ir daugelyje kultūrų, Baltarusijoje dešinioji pusė siejama su gėriu ir tiesa, o kairioji – su blogiu. Baltarusiams, kaip ir kitiems slavams, dešinė ranka koreliuoja su tiesumu, o kairė – su kreivumu. Senovės rusų kalboje žodis *правы* reiškė tai, kas teisinga, teisėta, švaru ir net šventa, nors pirminė šio žodžio reikšmė – „dešinė“. Bulgarų *крива ръка* reiškia „kairė ranka“. Analogišką konceptualizaciją dar ir dabartiniais laikais galime regėti Dzūkijoje, kur *tiesi ranka* reiškia „dešinė ranka“. Vis dėlto kairė ranka užima reikšmingą vietą magijos srityje, pavyzdžiui, baltarusiai sakydavo, kad, norint atsikratyti velnio, reikia jam sušerti būtent kaire ranka – kaipmat atstos!

Kūnas taip pat skirstomas ir centravimo požiūriu *(centras / periferija)*. Žmogaus centras baltarusių antropologijoje – bamba. Tai taip pat ir riba tarp aukštutinės ir žemutinės kūno sričių, tai ryšku nurodymuose, kaip reikia juostis diržą: jei virš bambos, tai žmogui seksis, jei žemiau bambos – tądien lauks nemalonumai. Bambos kaip kūno centro reikšmė atsiskleidžia liaudies medicinos procedūrose – gydydami nuo išgąsčio (nervinių sutrikimų, atsiradusių pacientui ko nors išsigandus) adata vedžioja aplink bambą, ją tepa degutu arba pritveria ant bambos juodą vilną.

Periferinės kūno dalys susijusios su galūnėmis ir ertmėmis (tai pirštai, kulnai, dantys). Šiuo požiūriu išraiškinga dantų antropologija. Dantys laikomi ertmės ribomis ir danga, jie folklore ir frazeologijoje lyginami su namo topografija, pavyzdžiui, slenksčiu, krosnies dangčiu. Dantys yra žmogaus apsauga – manoma, kad kūdikis yra labai pažeidžiamas (gali būti nužiūrėtas ar kitaip magiškai paveiktas) iki to laiko, kol jam išdygsta pirmieji dantukai. Autorės nuomone, būtent ribinė ir apsauginė dantų reikšmė gali būti lėmusi ir jų kaip maginių apsaugos priemonių funkciją – iš gyvulių dantų pagaminti amuletai buvo nešiojami kaip apotropėjinė priemonė. Analogiška motyvacija galėjo būti ir priešistoriniais laikais, kada dantys buvo nešiojami kaip saugos. Tyrinėtoja spėja, kad ne tik gyvūnų, bet ir žmonių dantys yra turėję maginę apsaugos funkciją; nurodomas pavyzdys iš Batvinaukos kaimo (Ragačiovo rajonas, Gomelio sritis), kur kasinėjant pilkapius šalia mirusiosios buvo rastas odinis maišelis, kuriame tarp kitų amuletų buvo ir du žmogaus dantys.

Antroji knygos dalis, pavadinta „Kūno ir ligos konceptualizacija tradicinėje baltarusių kultūroje“, skirta ligų analizei. Ji tęsia kūnui skirtą pirmąją dalį, tačiau dabar dėmesys nukreipiamas į ligonio kūną. Besiremiant akių ligų, dantų skausmo ir moteriškų ligų semiotiniais blokais atskleidžiamos mitologinės priežastys, sukeliančios tam tikrų organų arba kūno dalių ligas, aprašoma jų etnomedicininė simptomatika ir atitinkami gydymo būdai. Pavyzdžiui, įkritęs į akį krislas laikomas kokios nors gyvos būtybės įsiveržimu į žmogaus erdvę, jį išvarant sakoma: „Vilke, vilke, eik lauk!“ (Beje, lygiai tokią pat formulę vartojo ir lietuviai.) Bandant išvaryti krislą akies vokas suformuojamas taip, kad atrodytų kaip tunelis ar kelias, kuriuo turi išeiti įsiveržėlis. Kitokiu būdu tas pats kelio motyvas iškyla, kai įkritus krislui nelaimėliui patariama prisiminti tą vietą ant kelio, kur jis yra nuspyręs akmenuką ar šakaliuką, tuomet krislas irgi tuoj pat išlekiąs. O vištalakiu (regėjimo sutrikimu, kai labai blogai matoma prietemoje po saulėlydžio, baltr. *курыная слепата*) žmogus suserga, jei delčioje jam kelią perbėga višta; nuo vištalakio gydomasi suvalgant juodą vištą ir jos viduriais ištrinant akis. Praktikuojami ir kiti su vištomis susieti būdai – per vištidę žiūrima į besileidžiančią saulę, akys trinamos juodos vištos kiaušiniu ir t. t. Knygoje analizuojama daug ligų, sukeltų vienų ar kitų mitinių būtybių ir gyvūnų ar paukščių. Atskiras skyrius byloja apie „vaikystės etnosemiotiką“ – vaikų ligas ir fiziologinį organizmo funkcionavimą, susijusį su atskirais organais ir kūno dalimis bei vaiko socializacijos etapais. Antrojoje knygos dalyje taip pat pateikiami keli etnomedicinos požiūriu labai specifinių ligų folkloriniai portretai – išgąsčio (baltr. *пярэпалах*), nuomario (epilepsijos, baltr. *падучая*) ir specifinės ligos, baltarusiškai vadinamos *сцень* (pažodžiui – „šešėlis“). Nepaprastai įdomus pastarosios tyrimas. Ja susirgęs žmogus lysta, džiūsta ir nyksta, kol pats ima atrodyti kaip šešėlis. Gali būti, kad lietuvių etnomedicinoje džiova (ir jos variantas sukata), kurios simptomai pagal kai kuriuos etnomedicininius aprašymus yra labai panašūs, yra būtent baltarusiškos šešėlio ligos, o ne tuberkuliozės atitikmuo. T. Valodzina pažymi, kad kai kurie tyrinėtojai neteisingai *сцень* tapatina su tuberkulioze (tuberkuliozė, anot jos, yra tik viena iš ligos formų). Sergant „šešėlio liga“ būdingas ne tik kūno nykimas, bet ir psichiniai sutrikimai, pavyzdžiui, ligonis mato haliucinacijas, ima bijoti savo šešėlio. Pateikdama daug baltarusių etnomedicinos ir tautosakos bei kalbos faktų ir lyginamųjų duomenų, T. Valodzina atskleidžia, kad šie sutrikimai traktuojami kaip santykio tarp žmogaus kūno ir jo šešėlio sutrikimas, atsirandantis nuo išgąsčio: žmogus praranda ryšį su savo šešėliu (kuris yra trečias svarbus elementas greta sielos ir kūno) ir jo vietą ligonio kūne užima demoniškos būtybės šešėlis. Todėl pagrindinė gydymo strategija yra pašalinti demoniškąjį šešėlį – gydymo ritualais ir užkalbėjimais liga išvaroma, išrenkama, išrūkoma, nuskandinama ir t. t.

Antroji knygos dalis baigiama baltarusių etnomedicininės nomenklatūros – ligų pavadinimų ir jų pagrindinių požymių – apžvalga. Aptariami ligų ir jų simptomų pavadinimų sudarymo principai, pristatomi animalistiniai ir ornitomorfiniai odos ligų pavidalai, psichinių sutrikimų mitopoetinė nominacija, atskiras etiudas skiriamas vadinamiesiems vaikų „kaprizams“ gydyti.

Trečioji knygos dalis „Mitosemantika ir pagrindinės ritualinio-maginio gydymo strategijos“ skirta gydymo metodams pristatyti. Remdamasi Arnoldo van Gennepo perėjimo ritualų teorija, autorė gydymo ritualą traktuoja kaip konkrečią perėjimo ritualo realizaciją, ypatingą dėmesį skirdama „antrojo gimimo“ ir kelio konceptams. Taip pat analizuojama maginio gydymo erdvės ir laiko struktūrų charakteristikos bei krikščioniškojo kulto elementų vaidmuo ritualiniame gydyme.

Visų svarbiausių T. Valodzinos knygoje nagrinėjamų etnoanatominių ir etnomedicininių aspektų šiame trumpame pristatyme niekaip neįmanoma aptarti, nes knyga remiasi nepaprastai turtingu baltarusių etnografinės ir folklorinės medžiagos fondu, kurį papildo autorės profesionaliai surinkti lauko tyrimų duomenys. T. Valodzinos gebėjimas organizuoti šią duomenų visumą į darnias struktūras ir atskleisti etnologines paradigmas yra tiesiog stulbinantis. Ši studija yra nepaprastai vertinga tiek slavų ir baltų kultūros tyrinėtojams, tiek komparatyvistams, tiek etnomedikams ir visiems, besidomintiems sveikatos ir ligos samprata bei senoviniais gydymo būdais. Ir, žinoma, tai neįkainojamas paruoštukas lietuvių etnomedicinos tyrinėtojams, turint galvoje vis dar neeksploatuojamas lietuvių ir baltarusių kultūrinių reprezentacijų paraleles.

DAIVA VAITKEVIČIENĖ

Vinco Žilėno muziejus

Vincas Žilėnas (1907.XII.31–1982.X.24) – vienas žymiausių Lietuvos muziejininkų, ilgametis Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus direktorius (1947–1973), žurnalistas. Apie jo nuveiktus darbus ne kartą esu rašiusi spaudoje. 2007 m. nemažą straipsnį „Vinco Žilėno devizas – dirbti Lietuvos kultūrai“ įteikiau Lietuvos nacionaliniam muziejui, kur V. Žilėno 100-ojo gimtadienio proga žadėta išleisti knygą (ją iš „amžinojo pažaduko“ Antano Staponkaus, pralaikiusio 7 metus, atsiėmė ir į muziejų atnešė V. Žilėno dukra). Knygoje sudėti jo straipsniai apie žymiausius Lietuvos kolekcininkus, turėjusius didžiulius kultūros meno lobius, Lietuvos asmenybių memorialinių daiktų, apie senuosius muziejus, Lietuvos bažnyčių meno kūrinius ir jų likimus uždarius bažnyčias. (V. Žilėno parašyti straipsniai remiasi ne nuogirdomis, ne perrašymais iš knygų, o bendraujant su daugeliu iškilių asmenybių jo paties sukaupta autentiška medžiaga. Juose gausybė faktų, bet jie nevargina, skaitomi lengvai, nes autorius rašė gyvu stiliumi. Po jo mirties tik keli kupiūruoti straipsniai buvo išspausdinti „Kultūros baruose“, o visa kita vertinga istorinė ir kultūrinė informacija jau daug metų dūli archyvų užmarštyje.) Knygoje taip pat turėjo būti įdomių duomenų apie Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejų, bendradarbius bei įgytą muziejininkystės patirtį, prisiminimų apie V. Žilėną. Tada tai nebuvo padaryta, tačiau buvo pažadėta, kad knyga išeis pirmosios muziejaus ekspozicijos (atidarytos 1968 m. lapkričio 5 d.) sukūrimo 40-mečio proga. Praėjo ir ši data – ir vėl nieko nesigirdi...

Mano muziejininkystės mokytojas V. Žilėnas gimė ūkininkų šeimoje Ignalinos krašte, Vaišniūnų kaime. Mokėsi „Ryto“ draugijos išlaikomoje pradinėje mokykloje, įsikūrusioje tėvų namuose, vėliau Švenčionių ir Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijose. 1930–1936 m. studijavo istoriją Vilniaus Stepono Batoro universitete. Dar studijuodamas pradėjo bendradarbiauti Vilniaus lietuviškoje periodinėje spaudoje: žurnale „Vilniaus šviesa“, savaitraštyje „Vilniaus žodis“, nuo 1935 m. buvo jo redaktorius, be to, iki sovietų okupacijos dar dirbo „Lietuvos žinių“ korespondentu. Vėliau, kaip pats mėgo sakyti, laikraštininku nebedirbo. Tai patvirtino ir žurnalistas Rapolas Mackonis, teigęs, kad „prasidėjus karui V. Žilėnas „sulaužė plunksną“ ir daugiau spaudoje nebendradarbiavo“. Karo metais jis dirbo administracinį darbą ūkinėse organizacijose.

Reikšmingiausias V. Žilėno gyvenimo tarpsnis prasidėjo 1947 m. sausio 1 d., kada jis buvo paskirtas vadovauti Lietuvos mokslų akademijos Etnografijos muziejui. Po kelerių metų prie šio buvo prijungtas ir Istorijos muziejus. 1963 m. V. Žilėno vadovaujamas muziejus perėjo Kultūros ministerijos priklausomybėn ir vadinosi Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejus (LIEM, nuo 1992 m. – Lietuvos nacionalinis muziejus, LNM). Muziejininkystei V. Žilėnas atidavė 36 metus. Pagrindiniai jo vadovauto muziejaus darbai buvo: eksponatų paieškos ir kaupimas, jų apskaita, tvarkymas, ekspozicijos sukūrimas, parodų rengimas ir mokslinis darbas.

V. Žilėnas, pradėjęs vadovauti muziejui, iš įvairių muziejų ir draugijų paveldėjo 15 221 eksponatą (daugiausia jų buvo surinkta iš Vilniaus krašto, tarp jų netrūko ir atsitiktinių daiktų), o išeidamas jų paliko 234 224. Muziejaus ekonominė padėtis buvo sunki, nes neturėta nuosavų patalpų. Dalis eksponatų buvo Istorijos institute (Antakalnio g. 6), kiti – universiteto patalpose (Pilies g.). Darbo kabinetų ir salių ekspozicijai nebuvo. Darbuotojai (pradžioje jų buvo vos keli, o ir ilgokai – nedaug) sėdėjo tarp eksponatų. Pradėjęs vadovauti, V. Žilėnas pirmiausia ėmėsi eksponatų paieškų ir kaupimo. Organizavo ekspedicijas po visą Lietuvą ir joms vadovavo, ieškojo eksponatų visur, kur tik jų galėjo būti. Ekspedicijų metu stacionarius dalykus arba daiktus, kurių negalėjo įgyti, pats fotografavo, o pasitelkti studentai tuos objektus piešė ir braižė. V. Žilėnas bendravo su kolekcininkais ir, jo žodžiais tariant, mokslo vyrais, iš kurių galėjo daug sužinoti. Jam pavyko sukaupti ne tik etnografinių darbo įrankių, buities rykų, liaudies meno kūrinių, bet ir labai vertingų istorinių asmenybių portretų, jų memorialinių daiktų, istorinės medžiagos: dokumentų, planų, žemėlapių, amatininkų dirbinių, istorinių taikomojo meno ir buities dalykų. Kaip niekas kitas jis suprato eksponatų vertę ir nėjo „akipločiu“, o žinojo, kur jų galėjo būti. V. Žilėnas stengėsi muziejui įgyti daiktų iš uždarytų bažnyčių, sunaikintų dvarų ar nykstančių kaimo sodybų. Eksponatų vis daugėjo – po ekspedicijų saugyklose buvo rengiamos įgytų daiktų parodėlės. Vis rūpintasi, kad istoriškai vertingi eksponatai neprapultų, nesunyktų, o išvežtieji iš Lietuvos – būtų sugrąžinti kam priklausę.

Graudu net girdėti, kad atsirado tokių (buvusi jo pavaduotoja Agota Jankevičienė knygoje „Mano gyvenimo kraitelė“, V., 2007), kurie bando V. Žilėną apkaltinti nesąžiningumu įgyjant eksponatus, net savinasi jo nuveiktus darbus. Pažinojusieji V. Žilėną niekada nepatikės tokiu šmeižtu ir faktų klastote.

Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus ekspozicijos atidarymas. Kalba tuometinis kultūros ministras Lionginas Šepetys, už jo – muziejaus direktorius Vincas Žilėnas. 1968. Vytauto Bortkevičiaus nuotrauka

V. Žilėnui rūpėjo, kad sukaupti eksponatai nebūtų tik „daiktų krūva“, o būtų suinventorinti ir tinkamai susandėliuoti. Jo rūpesčiu pirmasis muziejus Lietuvoje (be įprastos eksponatų registracijos į gaunamų rinkinių dienyną) juos pradėjo inventorinti į atskiras knygas pagal grupes, rašyti kartotekas (kompiuterių tada juk nebuvo). V. Žilėnas bene pirmasis ėmė raginti muziejininkus rengti ir leisti atskirų eksponatų grupių katalogus. Knygoje „Iš lietuvių kultūros istorijos“ (I t., V., 1958) jis yra išspausdinęs straipsnius: „Lietuvių liaudies tradicinių gyvenamųjų namų susiformavimas“, „Dailidės ir jų darbo įrankiai“, „Šaunamųjų ginklų kalykla Valkininkuose“. Įsimintini jo parengti rašiniai – „Geležies iš balų rūdos gavyba Lietuvoje“, „Vilniaus prekybos keliai“ ir kt.

Muziejui gavus Naująjį arsenalą prieš daugiau nei 40 metų vienas iš svarbiausių jo darbų buvo pirmosios Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus ekspozicijos sukūrimas. Direktorius buvo ekspozicijos organizatorius ir mokslinis vadovas. Ekspozicija atspindėjo Lietuvos istoriją nuo 10 tūkstantmečio pr. Kr. iki 1914 m. (tiesa, dar buvome priversti parodyti Lenino dekretų kopijas). Lietuvos istorija buvo parodyta neiškraipyta, originaliais eksponatais ir (su nežymiais pakeitimais) veikė daugiau nei 30 metų. Sukurti ir apginti istoriškai teisingą ekspoziciją, dėl kurios nebuvo gėda ir Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, galėjo ir sugebėjo tik V. Žilėnas. Tačiau tai padaryti jam kainavo daug sveikatos. Jau rengdamas ekspoziciją jautė, kad sovietinės valdžios nėra toleruojamas (nebuvo kompartijos narys). Sakydavo: „Direktoriumi mane laiko tol, kol padarysiu ekspoziciją. Kai arklys bus pakinkytas, vadeliotojų atsiras“ (į pensiją buvo „išprašytas“ 1973 m., bet, laimė, buvo pakviestas kurti Vilniaus universiteto Mokslo muziejaus ekspoziciją). Atidarius ekspoziciją muziejus buvo gausiai lankomas, sulaukė pačių geriausių atsiliepimų. Žmonių jis buvo vadinamas Žilėno muziejumi. V. Žilėno dėka didžiausiu eksponatų kiekiu, taip pat ir struktūros bei apskaitos požiūriu LIEM tapo žymiausiu Lietuvos muziejumi.

V. Žilėnas nuolat dirbo Lietuvai. Galbūt tai lėmė likimo „dovana“, kad beveik visą gyvenimą jam teko gyventi okupacijos sąlygomis: Lietuvai esant carinės Rusijos sudėtyje, vėliau, tik paskelbus Lietuvos nepriklausomybę (1918), po poros metų Lenkijai užgrobus Rytų Lietuvą (1920–1939), 1940 m. sovietų, po metų – nacių, o 1944 m. vėl sovietų okupacijos laikais. Ko netenki, labiau įvertini. „Išlaikyti savitumą tauta gali tik išsaugodama kultūrą, pažindama ir gerbdama savo krašto praeitį“, – tai V. Žilėno mintys, kurioms įgyvendinti jis paskyrė visą savo gyvenimą. Jis niekada nebuvo, pasak jo, „išverstarankovis“ (nekeitė įsitikinimų, pažiūrų). „V. Žilėnas – tipingas lietuvis, vilnietiškas patriotas, savo pasaulėžiūra tvirtas, pastovus, nuoširdus“, – taip apie jį atsiliepė bendraamžis bibliotekininkas Pranas Razmukas, pažinojęs jį dar nuo kun. Konstantino Stašio bendrabučio laikų. „Su V. Žilėnu susitikdavome dar gimnazijoje ir studijų metais, o vėliau – Vilniaus gatvėse. Jis darė įspūdį savo laikysena. Visada pasisveikindavo pirmasis. Geras, atviras, pusiau su humoru, bet ne pamokymais, turėjo liaudiškos išminties, gražių palyginimų, buvo įdomus pašnekovas, daug ką iš jo galėjai sužinoti“, – sakė bendramokslis A. Gaška.

A. Mačionis, dirbęs „Vilniaus žinių“ redakcijoje, V. Žilėną prisiminė kaip labai sąžiningą žmogų: „Vilniuje lietuvių buvo mažai, bet čia buvo kultūros židinys.“ Istorikas ir muziejininkas Juozas Maceika sakė: „V. Žilėnas buvo tikras muziejininkas. Jo noras buvo ieškoti eksponatų, juos vertinti ir parodyti kitiems. Jis labai nusimanė apie daiktų vertę. Sutinku V. Žilėną, jis linksmas, vadinasi, jau surado gerų eksponatų. Tai sumanus muziejininkas, labai tolerantiškas, neužgaudavo ir kitaip galvojančiųjų. Viskuo džiaugėsi, kas kėlė tautos prestižą.“ Istorikas Juozas Jurginis V. Žilėną apibūdino taip: „V. Žilėnas – Žmogus tarp žmonių. Jis tikras kolega, juo galima buvo pasitikėti. Draugą pažinsi nelaimėje. Jis darė viską, ką galėjo padaryti kultūrai. Turėjo gerą nuovoką. V. Žilėnas buvo mokslininkas, humanistas, kūrėjas, o ne amatininkas.“ Etnologas Vacys Milius prisiminė: „V. Žilėnas ekspedicijose mus mokė, kad reikia viską fiksuoti: ir seną, ir naują. Buvo jautrus, įdomus pašnekovas, bet tribūnos nemėgo. Labai liberalus, savo pažiūrų kitiems nepiršo.“ Etnologė Angelė Vyšniauskaitė kalbėjo: „Bendradarbiauti su V. Žilėnu pradėjau po karo, nuo ekspedicijų ir pradėjus leisti knygas „Iš lietuvių kultūros istorijos“. V. Žilėnas buvo gabus mokslininkas, linkęs į sintetinį mąstymą. Sugebėjo apibendrinti ir kritiškai vertinti. Gaila, kad užsiėmus muziejininkyste nebeliko laiko daugiau atsidėti mokslui.“ Garbių žmonių mintys, kurias esu užrašiusi 1987 m., įvairiais rakursais apibūdina V. Žilėno asmenybę.

Man V. Žilėnas buvo visapusiškas autoritetas: žiniomis, muziejininkystės išmanymu, idėjiniu požiūriu ir tvirtu žinojimu, ko norįs ir ką darąs. Tai buvo ypač svarbu rengiant minėtąją Lietuvos istorijos ekspoziciją. Kai jam buvo papriekaištauta, kad rodoma daug istorinių asmenybių, o nėra liaudies atstovų ir ką dėl to pasakys iš Maskvos atvažiavę „draugai“, V. Žilėnas nedvejodamas atsakė: „Aš darau Lietuvai, o ne Maskvai.“ Tai buvo nuoširdus, bet tuo metu ir be galo drąsus atsakymas. Jis labai mylėjo sąžiningus, darbščius žmones ir mokėjo vertinti jų darbą. Labai mėgo valstietiškus posakius ir palyginimus, lygindamas darbuotojus sakydavo: „Du arkliai, bet nevienodai traukia: vienas tempia vežimą, o antras tik eina šalia“ arba „Yra darbuotojai ir yra tarnautojai. Pirmieji dirba, o antrieji – atsėdi darbo laiką.“ Muziejaus direktorius V. Žilėnas darbo valandų neskaičiavo...

ONA MAŽEIKIENĖ

Redakcijos pastaba. Kitame numeryje pradėsime skelbti O. Mažeikienės pateiktą 1957 m. V. Žilėno rašytą vertingą ekspedicijos dienoraštį, kuriame gausu įdomių duomenų apie aplankytų Žemaitijos vietovių etninius savitumus, namų suplanavimą, žmonių gyvenseną, pokario realijas.

Iš sodo bendrijos nario užrašų

Tęsinys. Pradžia Nr. 15

Ir šiaip nepėsčias kaimynas iš dešinės. Jam vis per maža žemės: nors ir atsargiai, vis mėgina sukti sklypų ribos liniją į mūsų pusę, o visu frontu sėkmingai veržiasi į kitų kaimynų valdas, mat anie kitur turi dar bene du sodus ir šiuo rūpintis tiesiog nespėja. Tad kodėl jiems nepadėjus? Ir padeda: perdaro savo sklypo planą, kad viskas atrodytų tarsi teisėta. Anksčiau pagal planą neturėjo nė šešių arų. Ir štai kone stebuklas – plane jau beveik aštuoni arai. Moka žmogus dirbti: to išmokė komunistų partija, kurios narys jis yra, ir gera praktika, gera duona. Tiesa, sode jis brigadininkas. Taigi tik kvailas nesinaudoja proga, o jis jau įpratęs.

Papratęs jis kai ką nemačiom pasiimti iš kaimynų gal ir iš draugiškumo – juk mes beveik draugai. Be to, mes naujokai – negi su visais pyksimės: tada neatsiginsi nuo priešų. Šiaip jis mandagus, korektiškas. Tik štai: mudu su žmona dirbame bene daugiausia, tręšiame daugiausia, o geriausios tulpės – vis tiek jo sklype. Ką reiškia patirtis! Bet įsitikiname: kai kurios mūsų tulpės tikrai turi kojas ir pereina į kaimyno pusę, – ir niekas kitas čia nekaltas, kaip toj dainoj. Viskas gražu, mūsų santykiai kaimyniški.

O stebuklų tikrai būna. Vieną vasarą gerai įtręšėme violetines bulves už namelio, išaugo aukšti, stambūs stiebai – gražu žiūrėti. Tai turėsime bulvių šiais metais, viliamės mes. Patikriname: atrodo, bus puiki pakasa. Ateina bulviakasis – nukasame. Ir griebiamės už galvų: nesurinkome nė tiek, kiek pasodinome. O kaimynas draugiškai šypsosi, labai draugiškai. Draugystė – geras daiktas.

Tiesa, netikėtai užėjusi pas jį, mano žmona užtiko kibirą lygiai tokių pat bulvių. Ji tik žvilgtelėjo, žiobterėjo – ir nieko nepratarė, bet kaimynas netikėtai išraudo kaip pomidoras, neklaustas ėmė aiškinti kažkur pirkęs. Pirkęs tai pirkęs – ką gi. Kitąkart kalbantis su juo ir man lyg netyčia tarstelėjus, kad, girdi, sode žinome ne vieną mėgėją grabštauti, kaimynas nė kiek nesutriko, tik pamokomai pareiškė:

– Reikia pagauti. Nepagautas – ne vagis.

O šiaip kaimynas visiškai neblogas: galima pasikalbėti, pabendrauti, retkarčiais išlenkti po stiklelį.

Vakarais išvažiuojame namo, o mūsų minėtas draugiškas kaimynas lieka. Nakvoja. Rytais kažkoks nesavas: prislėgtas, susierzinęs. Bandome juokauti, kad gal ne ta koja išlipęs iš lovos ar buvęs užspaustas prie sienos. Juokai negelbsti. Matome jį su „fanarais“: tai jis po stikliuko paslydęs ant rasotos žolės, tai tamsoje netyčia užkliuvęs, užsigavęs, – aiškinasi. Tik kartą neaiškiai prasitarė, kad sūnui jau keturiasdešimt metų, o niekur nedirba, reikalauja pinigų. Supratome, iš kur mėlynės tėvo veide: sūnelis tėvelio užvadėlis, anot liaudies dainų, naktimis reketuoja.

Aš irgi geras. Tarsi paguosdamas tarstelėjau tėvui: ką padarysi – visgi savas kraujas, ne svetimas.

Kitą pavasarį kaimynas nepasirodė sode. Sužinojome, kad išvažiavo, o tiksliau – nuo sūnaus pabėgo net į Visaginą. „Tik į Visaginą, – pagalvojau, – ar ne per arti? O svarbiausia – už kokias gi nuodėmes mus taip nubaudė sode vietoj savęs palikdamas savo vienturtį – vagį, plėšiką, girtuoklį?..“

Bet ką tu gali pakeisti? Telieka tikėtis, kad gal mūsų – artimiausių kaimynų – nelies, šypsotis ir tarsi apie šunį kalbėti: kaimyno sūnelis geras.

Tai drakošiškas gyvenimas sode!.. Drakošienė, kokią pažįstamą į sklypą pasikvietusi, vis suokia apie savo sąžinę, dorumą.

– Žinai, sesute, aš net musės užmušti negalėčiau, – čiulba ji paplonintu balsu. – Tik tie kaimynai, bjaurybės, viską išsigalvoja. Sako, kad aš net gėles, vaismedžius nuodiju. Ir prasimanyk tu man! Nebeturi jokios gėdos.

Nors ir skaudu girdėti visišką neteisybę, apsimetame priekurčiai. O šiaip rytais dažnai randame tai pageltusių krapų plotelį, tai vaiskrūmių. Ne viena ir kriaušaitė, slyvaitė netikėtai ima ir nugeibsta, nors nuolat prižiūrime. Gal ir dėl kokios mums nežinomos priežasties suserga augalai, abejojame.

Vieną ankstų rytą netikėtai atsirandame sode ir matome, ko nematę: palei sklypų paribį plačiai išpiltas storas baltų miltelių sluoksnis.

– Kaimyne, ką padarėte?! – bėgame pas ją. – Kas jums leido?! Čia tikrai kažkoks augalų nuodijimas.

– Atsirado išminčiai! – drąsiai rėžia Drakošienė. – Jūsų galvos nevertos mano sėdynės. Kalkėmis barsčiau savo sodą, tai ir jums truputėlis padulkėjo. Didelio čia daikto: saulė pašvies – ir dings.

– Liaukitės mums akis dumti! – nebeištveriame, tuo labiau kad jos sklypo pusėje jokių kalkių nė su žiburiu nerasi. – Kviesime policiją!

– Na ir papūskit jūs man! – Drakošienė patapšnoja sau per plačiąją ir išdidžiai nueina.

Teko kviestis tvarkos saugotojus, susemtus miltelius perduoti laboratorijai, už tyrimą sumokėti dvidešimt litų. Ir rezultatas – mūsų serbentai ir kiti augalai apipilti karšta soda, dvidešimt kartų viršijančia leistiną koncentraciją. Augalams kenkia, bet kas iš to? Pamėgink paduoti į teismą: reikės įrodymų – sugaiši daug laiko. O ką laimėsi? Šnipštą! Aišku viena: kaimynė nuodija mūsų augalus. O gal ir mus? Tai miela kaimynėlė!.. Jei tik klausytum jos suokimo – ne paprasta moteris, o tiesiog angelas.

Drakoša – ypatinga asmenybė, visokių fokusų mėgėjas. Galėtų tuos fokusus daryti savo darže, bet savo ir yra savo – gali daug kam praversti. Tad geriausia fokusus krėsti kaimyno dirvoje.

Vienas iš jo pomėgių – žaisti akmenimis. Parašiau žodį „žaisti“, bet iš tikrųjų akmenys dideli ir sunkūs: kur tik kasi, tuoj atsitrenkia kastuvas. Tačiau yra labai protinga išeitis: kodėl gi jie, užuot painiojęsi po kojomis ir trukdę dirbti, negalėtų persikelti į kaimyno dirvą. Tik, suprantama, reikia jiems šiek tiek padėti. Ir Drakoša padeda.

Vakarais arba anksti rytą, kai mūsų nėra sode, Drakošai ir Drakošienei pats darbymetis: sukasa, įleisdami giliau, akmenis dirvoje, kad tie atsipūstų, išrikiuoja kaip kariuomenę, bet ne savo, o mūsų sklype.

Kitą dieną kasu dirvožemį ir nieko nesuprantu: ką tik išrinkau akmenis – ir vėl kaip galvų, nors mašina vežk. Ar jie čia pat atsiranda ir pernakt išauga?!

Visus iškasu ir nunešu į savo akmenyną. Po mėnesio kito – ir vėl tas pats. Tai dera akmenys mano dirvoje! Ką ir kalbėti apie stiklo šukes: kiek jų beišrinktume, kitais metais – dar daugiau. Išvada tegali būti viena: oi, kaip myli mus, kaip rūpinasi mumis kaimynai! Išradingi kaimynai.

Kad jie labai išradingi, ne kartą įsitikinome.

Vieną dieną savo dirvoje aptikau guminę žarną augalams laistyti. Buvo įdomu kasti ir stebėtis: iš kur čia ta guma atsirado vidury sklypo – gal iš dangaus nukrito? Vėliau supratau: tai mielo kaimynėlio darbas. Kamgi jis kažkur temps savo atliekas, kai čia pat kaimyno dirva. Gal žmogus veikia ir nesusimąstydamas: kas būtų, jei kaimynų nebūtų?

Aš pats ir atsakau sau: kartais visiškai negerai būtų be kaimynų, liūdna. Štai pats karštymetis, užsitęsusi sausra. Net alsuoti sunku. Būtina laistyti augalus. Dieną iš čiaupo vanduo neteka: pritrūksta – visi laisto. Tenka apsinakvoti, griaudžiant perkūnijai, gaudyti vandenį. Taip prabėga naktis, kita. Rytą šaukia mane Drakoša:

– Kaimyne, ar pas jus vagys nesilankė?.. Užeikite į mano daržą – pamatysite.

Užeinu. Drakoša aiškina, kad naktį girtas siautėjo kažkoks vaikėzas, neseniai atsibastęs iš Ukrainos. Rodo nukastas bulves – telikę susmaigstyti bulvienojai. Baigdamas priduria:

– Jei pas jus nebuvo, tai bus! Laukite!

Taigi, žino, ką sako, tikrai lauksime. Staiga mintis kaip perkūnas iš giedro dangaus: koks gi vaikinas, naktį vogdamas bulves, dar kaišios atgal bulvienojus? Tai gali daryti tik Drakoša – senas vagis. Vadinasi, jis rengiasi vogti mūsų violetines bulves. Nakties įvykis – tik akių dūmimas, vagystės preliudija.

Mėginame išvengti vagystės. Apsimetu, kad nakvosiu sode. Žmona kaip paprastai išeina keliuku, bet viena. Aš slenku kito sodo paribiu, slėpdamasis už vyšnių. Manevras lyg ir pavyksta, tačiau tik iš dalies. Kitą naktį Drakoša pasigėręs nebeištveria. Rytą pamatome, kad basliu apdaužyta mūsų namelio siena, apgriautas Gedimino pilį primenantis židinys, kurį neseniai susimūrijau iš akmenų. Bet keisčiausia – suspardyti sulankstyti du mūsų lauke palikti kibirai.

Kam viso to reikėjo? Ogi girtas vaizdavo siautėjantį jauną chuliganą – gąsdino mane, tariamai apsinakvojusį, kad daugiau nakvoti sode nebeturėčiau ūpo.

Violetinių bulvių taip pat neišsaugojome: po dar kitos nakties radome tuščią didelį plotą. O Drakoša triumfuoja:

– Sakiau, kad vagis ateis – štai ir matote!..

– Matome, kur nematysime, – linguoju galvą.

Drakoša apsvaigsta nuo savo žygių, tiesiog nebesivaldo. Sunkoka santūriai laikytis ir man.

Gerai uždėrėjo mūsų serbentai Drakošos sklypo pasienyje. Dukra pasikviečia uogauti mokslo draugę. Malonu matyti, kaip jos vaišinasi, klega pasišnekučiuodamos. Bet malonu ne visiems. Staiga iš kažkur išdygsta girtas Drakoša, grėsmingai artėja prie jų ir šaukia, kad skinančios jo uogas. O tų jo uogų – nė padujų. Čia nebeištveriu ir aš, pribėgu prie Drakošos ir išstumiu iš dirvos. Išstumtas tyčia ar netyčia jis išvirsta ir šūkteli:

– *Ratujcie!..*

Ir lyg iš plyšių netikėtai subėga kelios truputį lenkuojančios moterėlės ir vienu balsu ima lenkiškai šaukti ant manęs. Niekur nedingsiu, tenka ir man laužyti liežuvį – prabilti lenkiškai. Nežinia, ar tai būtų padėję, bet atsirado pas kaimynus viešintis svečias iš Lenkijos. Tas viską suprato, užstojo ir išgelbėjo mane nuo egzekucijos.

Vėliau kitas truputį lenkuojantis gudas juokais klausė:

– O žinai, pone, kodėl jis šaukė lenkiškai?

– Kur nežinosiu, – atsakiau, – *psiakrew Litwin bije Polaka.*

Kad ir ką apie jį kalbėtume, Drakoša gudrus.

Tolimesnė kaimynė papasakojo įvykį iš sodų kūrimosi pradžios. Jos vyrui labai reikėjo tuo laiku sunkiai gaunamos plėvelės lysvėms nuo šalnų pridengti. Drakoša prižadėjo tą ar kitą dieną atvešiąs, kad tik būtų reikiamų pinigų.

Drakoša ateina į jų namelį ir randa vieną dukrą – paauglę mergaitę. Praneša, kad plėvelės ritinėlis jau yra, skubiai reikia pinigų. Mergaitė nedelsdama surenka pinigus ir paduoda dėdei. O dėdė, vienos moters žodžiais tariant, turi stiklinį banką – ten ir įdeda pinigus, konkrečiau šnekant, paverčia juos skysčiu ir pervaro per savo gerklę.

Taigi dienos bėga, pasėtos daržovės, Dievui padedant, dygsta ir auga, bet apie plėvelę nieko negirdėti ir Drakošos niekur nematyti.

Po geros savaitės kaimynas aplanko Drakošą, randa jį girtą kaip maišą, apskaldo antausius, matyt, nepagaili ir kojų. Netrukus Drakoša ima skųstis kojos trauma. Atsiranda naujas invalidas, o visi žinojome, kad jis mėgėjas karstytis per vielos tvoras į kaimynų daržus. Ką ir pasakysi: gal kas kojas pamušė, – galvojome.

O kojos jis ir toliau nesaugojo. Jau minėjau savo suspardytus kibirus. Bet kartais ir bėda ne bėda – ji praverčia, tik reikia mokėti pasinaudoti. Tą mokėjo Drakošienė, dviejų giminaičių, dirbančių Vidaus reikalų ministerijos sistemoje, padedama.

Artėjo nauji laikai. Lemtingoji Sausio 13-oji. Tą naktį, kai vieni žmonės šalo prie Parlamento, laukdami priešo tankų, kiti liejo kraują prie Televizijos bokšto, Drakoša miegojo kaip užmuštas savo lovoje, tankų šūvių ir šautuvų smūgių nė nesapnuodamas. Tačiau Drakošienė nesnaudė. Išgirdusi per pogrindinį radiją, kad reikia kreiptis į gydytojų komisiją Sausio 13-ąją nukentėjusiųjų invalidumui nustatyti, ji, padedama giminaičių, atitinkamai įformino Drakošos dokumentus ir jį, pamokymų pripūstą, nuvedė į komisiją. Ir ką jūs manote?! Drakoša gauna Sausio 13-osios invalido pensiją. Tai, suprantama, pasityčiojimas iš Nepriklausomybės, to Kruvinojo sekmadienio aukų kraujo ir atminimo. Apie tai, atrodo, buvo informuotos atitinkamos instancijos. Na ir kas – Drakošai ir Drakošienei nė plaukas nuo galvos nenukrito, tos aferos niekas netikrino. Aferizmas triumfuoja.

STASYS JUREVIČIUS

Stambiu planu – „meninykai“

Lietuviškoji „Kino pavasario“ dokumentika šiemet buvo ypač dėmesinga menininkams. Ne tiems, kurie dabinasi šiuo vardu lyg kariškiai akselbantais, o tikriesiems meno darbininkams, prie pirmųjų nelabai norintiems dėtis. „Mes ne menininkai, mes – meninykai“, – sako Antanas Sutkus, pabrėždamas tos tikrosios menininkų kastos tikrąsias kūrybos paskatas – kurti ne dėl vardo, o dėl tikrosios kūrybos, kurti – nes tai vienintelis jiems priimtinas gyvenimo būdas.

Trys fotografijos galiūnai

„Meninykų“ režisierius Petras Savickis neabejotinai ir pats priklauso prie šios kategorijos. Gerai žinome jo kuriamą televizinę „Laiko ženklų“ laidą, tikriausiai nepasižyminčią aukštais reitingais, bet ir ne tais kriterijais vertinamą. Valandinį filmą apie tris Lietuvos fotografijos galiūnus – Antaną Sutkų, Algimantą Kunčių ir Romualdą Rakauską – režisierius kūrė su „Laiko ženklų“ bendraautore Liudvika Pociūniene. Susigrojęs duetas – patikimas sėkmės laidas, juolab kad ir šis trigubas beveik vienmečių fotografų portretas – tų pačių laiko ženklų paieškos.

Algimantas Kunčius, tarsi paties likimo pastūmėtas į elitinių Lietuvos menininkų terpę, tapo ilgamečiu jos metraštininku. Impozantiška lietuvių tapybos tėvu vadinamo profesoriaus Antano Gudaičio figūra, neformalioje aplinkoje užfiksuoti Stasys Krasauskas, Rimtautas Gibavičius, dar jauni Kisarauskai, Augustinas Savickas... Fotografijos, natūraliai jungiamos su estampais, tapybos darbais, prisiminimais apie bendravimus, nebanaliomis taikliomis charakteristikomis – neįkainojami liudijimai žmogaus, kuris buvo šalia.

Kadras iš filmo „Meninykai“

Šiemetinės Nacionalinės premijos laureatas Romualdas Rakauskas yra prisipažinęs, kad ir jam dailininkai – Gibavičius, Žilytė, Steponavičius, Valiai – yra padėję kitaip pažvelgti į fotografiją, lavinę jo skonį. Šiandien visai kitomis akimis, kitu protu vertinąs andainykščius „meninius eksperimentus“. Peržiūri dešimtis metrų juostos – viskas niekai, viskas piemeniški žaidimai, o štai užfiksuotos tikro gyvenimo akimirkos, autentiški įvykiai ir veidai – neįkainojamos vertės dokumentai.

Antanas Sutkus, fotografavęs ir oficialiai, ir į stalčių, apgailestauja dėl kitų dalykų – kad šiandien jau nebėra to kaimo žmogaus, kurio veide galėjai įžvelgti lietuviškąjį mentalitetą. Jie išnyko kaip ir pats kaimas, kurio vietoje – arba plyni pamatai, arba Europos pinigais palaikomi stambūs ūkiai. Sutkaus albumai – negrįžtamai praeitin nuėjusio gyvenimo rezervatai.

Kaip įžymybes mato dailininkas

Kadras iš filmo „10“

Kino kalba papasakoti apie žinomų žmonių dešimtuką (filmas taip ir vadinasi: „10“) pabandė ir vidurinės kartos dailininkas Džiugas Katinas. Tarpdisciplininio meno kūrėjas nelabai pasitiki tradiciniais kino portreto kūrimo metodais, todėl neabejodamas laužo jų rėmus tiesiogine šio žodžio prasme – plačiai naudoja poliekraną arba taiko ekrano „kaukes“, pro kurias stebime tik filmuotų epizodų ir veidų fragmentus. Pasirinktas principas pasiteisina filmuojant Violetą Urmaną (interviu sinchroniškai iliustruojamas epizodais iš operų), tačiau Andrių Mamontovą užfiksavusi medžiaga taip susmulkinama, kad iš jos likę tik rageliai ir nageliai. Lyg koks vaikiškas lego, iš kurio jau nieko nebesudėliosi, nes trūksta daugybės detalių.

Panašus principas Valentiną Masalskį įamžinusiame epizode netikėtai įgauna ironišką atspalvį. Scenos ir ekrano įžymybė taip toli į lankas nuklysta savo samprotavimais apie aktorystę, kad keliagubos vaizdo projekcijos ir vienas ant kito gulantys tekstai maloningai mus atleidžia nuo prasmių ieškojimo beprasmybėje.

Nufilmuota Oskaro Koršunovo repeticija (kaip ir matytos analogiškos televizijos laidos) nepaliauja stebinti: kokiu būdu taip nekonstruktyviai dirbantis, atrodo, net nežinantis, ko nori iš aktorių, režisierius galiausiai tampa puikiausių spektaklių kūrėju. Manau, kad tai ne teatro režisieriaus, o pačių filmuotojų problema. Pasyviai fiksuojančių vyksmą, nekeliančių sau uždavinio struktūruoti gana amorfišką medžiagą, rasti joje įtampos, dramatizmo, galų gale – atradimų džiaugsmo. Koršunovas vieną kartą turėtų supykti...

Stipriausiu intrigos užtaisu pažymėtas Sigito Gedos portretas. Ne tik todėl, kad poetas nusinešė į kapus paskutinio gyvenimo tarpsnio ir mirties mįslę, bet ir dėl neįvardintos jo bičiulės atsivėrimų. Ji sklaido ranka rašytą poezijos rinkinėlį – unikalią artimo žmogaus dovaną – ir pasakoja, pasakoja... Tuo pat metu skamba ir paties Gedos skaitomos eilės. Vaizdo diptikas natūralus ir logiškas, giliai įsispaudžiantis į sąmonę, provokuojantis naujus klausimus.

Įdomu, kad į hierarchinį menininkų dešimtuką pakliuvo ir kardinolas Audrys Juozas Bačkis. Jam neprireikė nei fragmentuoto ekrano, nei kitų gudrybių – portretuojamasis taip užburia charizma, erudicija, iškalba, kad iš anksto planuotus klausimus belieka dėtis į kišenę ir klausytis įspūdingo monologo. Pamirštamas net poliekrano principas – formalūs rėmai būtų kaipmat ėmę braškėti nuo galingos asmenybės spaudimo.

Žmogus-paukštis

Netikėtai sugestyvų įspūdį palieka jauno režisieriaus Mykolo Vildžiūno debiutas „Šarka2“ – apie avangardistą Beną Šarką. Šiam klaipėdiečiui menininkui, Gliukų teatro įkūrėjui kūryba – kaip oras, kaip vienintelis gyvenimo būdas. Kasdien jai atiduodantis visą save ir nieko nereikalaujantis – tik tos atnašavimo galimybės. Apie šį kontroversiškai mąstantį, kuriantį ir gyvenantį menininką galima prifilmuoti daug. Vildžiūnas renkasi poetinę impresiją, atsiradusią iš Beno Šarkos pacituotos Šekspyro eilutės: „Esu mirtingas mišinys vandens ir molio.“ Nuo galvos iki kojų išsitepęs moliu, tarsi neišdžiūvęs skulptūros maketas, jis klajoja Klaipėdos pajūriu, rinkdamas į krantą išmestas šakas, kurios netrukus virs „paukščiais, kurie lesa jums akis“ (taip vadinasi autorinė Šarkos paroda). Paties menininko metamorfozė į paukštį, skausmingas apsiplunksnavimo ritualas – imli viso jo kontroversiško gyvenimo ir kūrybos metafora.

Kadras iš filmo „Šarka2“

28 minutes trunkantis filmas – jautrus, mąslus, kažką fundamentalaus išklibinantis mūsų vertybių, tarp jų ir meninių, hierarchijoje. Pats Benas Šarka deklaruoja nekenčiąs meno. Pasak jo, esąs tik menas gyventi ir menas numirti. Visa kita – žodžiai. Regis, ta jo maksima, nors ir nenuskambėjusi filme, buvo labai svarbi „Šarkos2“ kūrėjui.

AUDRONĖ JABLONSKIENĖ

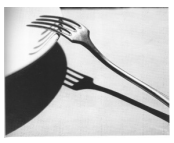

Gerbiamieji skaitytojai!

Dėkojame Jums už praeitais metais parodytą dėmesį ir „Šiaurės Atėnams“ suteiktą paramą skiriant 2 procentus savojo pajamų mokesčio.

Šiemet vėl prašome Jus užpildyti Valstybinės mokesčių inspekcijos formą FR0512 (paramos gavėjas VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“, kodas 124624678, AB bankas „Swedbank“, banko kodas 73000, atsisk. sąsk. LT497300010093210451, Mėsinių g. 4, LT-01133 Vilnius).

Formas galite gauti Mokesčių inspekcijos skyriuose arba rasti tinklalapyje www.vmi.lt.

Primename, kad naująją mūsų interneto svetainę galite rasti adresu www.satenai.lt.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“

Redaktorė: Jūratė Visockaitė.
Kalbos redaktorė: Audrė Kubiliūtė.
Maketas: Zita Remeikienė.
Paveldas: Juozas Šorys.
Religija: Gintaras Bleizgys.
Direktorius: Žydrūnas Drungilas.
Finansininkė: Danuta Churtasenko.

Savaitraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“.

ISSN 1392-7760. 3 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1630 egz.
Redakcijos adresas: Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius. Telefonas: 261 37 70.
Elektroninis paštas: satenai@takas.lt; juratevisockaite@gmail.com.
www.culture.lt/satenai;**www.satenai.lt.**

Spausdino UAB „Ukmergės spaustuvė“.
Vasario 16-osios g. 31, 20131 Ukmergė.

„Šiaurės Atėnus“ remia: Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas (2 lankus).

Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondo“ sąskaita AB banke „Swedbank“ (kodas 73000) LT36 7300 0100 0000 7071.

9 771392 776019